

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«Співвідношення європейської інтеграції і європеїзації в сучасному політичному дискурсі»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності 052

Політологія

Дікальчук Наталія Володимирівна

Керівник Амельченко Наталія,

Кандидат наук

Рецензент _____

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

Київ – 2024

ЗМІСТ

Вступ	2
РОЗДІЛ I. ІНСТИТУЦІЙНІ УМОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	6
РОЗДІЛ II. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ЯК ЦІННІСНА ЄДНІСТЬ ЧЛЕНІВ ЄС	12
2.1. Трактування європеїзації як частини євроінтеграції.....	13
2.2. Цінності країн Європейського Союзу.....	26
2.3. Порівняння цінностей України і країн ЄС.....	37
РОЗДІЛ III. УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ	45
3.1. Україна у дискурсі Європейського Союзу.....	47
3.2. Три моделі європеїзації суспільства.....	57
3.3. Модель постмодернізації для сучасного українського суспільства.....	65
IV. Висновки	74
Список використаних джерел	76
Додатки	88
Анотація	

Вступ

У 1999 році Україна оголосила про намір стати на шлях європейської інтеграції. З того часу почалася боротьба українського суспільства за право називатися частиною європейської сім'ї. У 2013-2014 роках в Україні відбувалася «Революція Гідності», під час якої українці вимагали від проросійського Президента України Віктора Януковича підписати Угоду про асоціацію України з ЄС. Дискурс європейської інтеграції досягнув піку актуальності. Далі, у 2019 році були внесені зміни до Основного Закону, де було зосереджено увагу на шляху держави до повноправного членства України в ЄС та в НАТО та європейській ідентичності Українського народу. З того часу стрімко зростає національна підтримка європейської інтеграції та відчуття приналежності до європейської спільноти більшістю українців. На саміті у Брюсселі 23 червня 2022 року Європейська Рада врешті надала Україні статус кандидата в Європейський Союз. Україні як країні колишнього радянського простору необхідно адаптувати свої політичні та соціальні інститути під європейські стандарти. До того ж, збільшується не тільки юридичний, але й фактичний вплив Європейського Союзу на Україну. Під час повномасштабного вторгнення особливо помітними є фінансова, військова, технічна, гуманітарна підтримка України країнами ЄС. Країни співтовариства прийняли більше 5 мільйонів українців у рамках тимчасового захисту, що безумовно впливає на перейняття європейського способу життя українцями.

Коли дослідники аналізують європейську інтеграцію України як впровадження європейських норм у законодавство, часто ігнорується важливість формування в українського населення європейських цінностей, які є ядром поняття «європеїзації», яке рідко згадується в вітчизняній літературі. Через відсутність достатньої кількості досліджень на цю тему, досі ведуться дискусії, чому Україні за 30 років незалежності не вдалось перебудувати країну на європейський зразок. Однією з причин гальмування процесу євроінтеграції в Україні є недостатня увага до процесу європеїзації. Саме на цьому етапі виникає логічне запитання, що має здійснюватися першочергово – європейська інтеграція, як побудова державних і

суспільних інституцій європейського формату чи європеїзація, яка передбачає трансформацію українських цінностей на європейський зразок. **Актуальність моєї наукової роботи полягає** в дослідженні співвідношення між євроінтеграцією та європеїзацією на шляху вступу України до ЄС. Оскільки цю тему глибоко не теоретизовано в українському політичному дискурсі, проаналізувати різницю між європейською інтеграцією, яка активно відбувається через стандартизацію українського законодавства під європейські стандарти, та європеїзацією, тобто зміну колективної свідомості відповідно до демократичних цінностей правових держав Європи, буде надзвичайно корисно в контексті розуміння проблем держави на шляху до вступу в ЄС та шляхів їх вирішення. Доказом є те, що хоча в Україні існують антикорупційні органи, створені після революційних подій 2013-2014, рівень корупції в Україні істотно не змінився. «Європейські» інститути та «європейські» закони не гарантують змін у соціально-політичній ситуації в країні та свідомості мас, якщо не існує культурного простору, де переважає нетолерантність до будь-яких проявів корупції. Саме тому **метою роботи є** розкриття співвідношення інституційних та ціннісних змін в процесі вступу України до ЄС на основі концептуалізації понять «європейська інтеграція» і «європеїзація». Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- проаналізувати інституційну складову європейської інтеграції;
- концептуалізувати термін "європеїзація" та визначити його основні відмінності від поняття "євроінтеграція" на основі досліджень європейських політичних науковців;
- висвітлити співвідношення та взаємозв'язок євроінтеграції і європеїзації;
- виокремити фундаментальні цінності країн ЄС і їх роль у сприянні інтеграції;
- розкрити особливості співвідношення євроінтеграції і європеїзації в Україні;
- провести дискурс-аналіз тексту польської дослідниці з метою висвітлення європейського сприйняття українців.

Головна гіпотеза дослідження полягає у необхідності для євроінтеграції України попереднього набуття цінностей Європейського Союзу через європеїзацію.

Об'єкт дослідження: шляхи інтеграції до Європейського Союзу.

Предмет дослідження: співвідношення між європейською інтеграцією та європеїзацією на шляху до вступу до ЄС.

Методологія дослідження: макросоціологічні теорії цінностей Рональда Інглхарта і Шварца, підхід неофункціоналізму, представниками якого є Ернст Хаас, Роберт Ладрехт і Йохан Олсен, які обґрунтовують необхідність врахування соціокультурних особливостей країн у процесі їх євроінтеграції у концепції; теорія євроінтеграції та європеїзації як різних рівнів входження до ЄС Вівієн Шмідт; концепції європеїзації та її елементів за Клаудіо Радаеллі і Шеланденом; концепція європеїзації Тані А. Борзель, Томаса Ріссе, розвідки Denti і Heritie стосовно відмінностей вступу в ЄС держав Західної, Центральної і Східної Європи.

Методи дослідження:

- порівняльний аналіз – для порівняння цінностей країн ЄС та України;
- дискурс-аналіз - для розкриття понять «європейська інтеграція» та «європеїзація» на типовому прикладі урахування українського соціально-культурного контексту у роботі польської дослідниці;
- історичний метод - для відстеження еволюції європеїзації як важливої складової європейської інтеграції.

Джерельна база дослідження: Конституція України, Договори Європейського Союзу (Чотири Свободи Європейського Союзу, Паризький договір, Римський договір, Маастрихтський договір, Лісабонський договір, Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу), дані Світового дослідження цінностей і Дослідження європейських цінностей, Євробарометру, опитування українців центру соціологічних досліджень «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Freedom House, соціологічні дослідження World Values Survey, дані соціологічного центру Д. Разумкова, програми політичних партій України 2019, звіт «How

Autocratization unfolds-country examples, 2010-2020», Індекс постматеріалізму в Україні за Р. Інглехартом, дослідження Gellup, стаття для дискурс-аналізу Kataryna Wolczuk “Overcoming EU Accession Challenges in Eastern Europe: Avoiding Purgatory”.

РОЗДІЛ І.ІНСТИТУЦІЙНІ УМОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.Інституційні критерії вступу в ЄС

Об'єднання Західної Європи в одну економічно-політичну організацію почалося зі створення Європейської економічної спільноти в 1957 році. Ця подія викликала бурхливі дискусії між європейськими політичними науковцями. Основні ідеї теорії європейської інтеграції заклав Ернст Хаас у праці «Об'єднання Європи» у 1958 році [64]. Він розглянув європейську інтеграцію з точки зору «неофункціоналістського» підходу. Хаас вбачав у європейській інтеграції виключно односторонній вплив Європи на держави з метою ліквідації значущих відмінностей, що заважають злиттю держав в одну структуру [64]. Це відбувалося через накладання європейських інститутів та правових норм та поступового усунення будь-яких національних особливостей. За Ернстом Хаасом, під час європейської інтеграції враховується лише відповідність інституційних характеристик держави до європейського паттерну без урахування соціально-культурного контексту суспільства, неформальних інститутів, які впливають на життя кожного народу [64, 11]. У той час неофункціоналістів була переважаюча більшість, і всі вони пояснювали зв'язок між ЄС та державою-членом як односторонній, де процес євроінтеграції обмежується що держава, яка хоче вступити в ЄС, або вже ним є, має відмовитися від частини національного суверенітету, переймаючи певні правові норми та інститути. На початкових етапах

існування товариства цей підхід практично не мав викликів, адже до кінця ХХ століття відбулося три розширення ЄС, де лави організації поповнили ті держави Західної Європи, які були схожими до членів ЄС за інститутами та соціально-культурними особливостями: Велика Британія, Данія, Ірландія, Іспанія та Португалія. Шміттер сказав, що: «реально живі нефункціоналісти можуть бути видами, що знаходяться під загрозою зникнення, але неофункціоналістське мислення виявилось дуже живим, навіть якщо його зазвичай переклеймували як іншу тварину» [108]. Неофункціоналістська теорія стверджує, що коли країни погоджуються співпрацювати в певному секторі, ця співпраця створює стимули для співпраці в інших подібних та/або споріднених сферах. Дійсно, повну вигоду від інтеграції в секторі А інколи можна отримати лише шляхом співпраці в секторах В і С [52]. Цей ефект називається «spillover effect». У контексті ранньої європейської інтеграції стверджувалося, що співпраця в основних секторах, таких як вугілля та сталь (хоча й корисна), не може бути повною мірою досягнута без інтеграції в інших секторах, таких як транспорт, наприклад, які були центральними для інтеграції вугілля і сталі [97, 60]. Розамонд також аргументує, коли співпраця в паритеті валютного курсу позитивно вплинула б на діяльність митного союзу. Згідно до неофункціоналізму, економічна інтеграція зазвичай призводить до збільшення взаємодії між учасниками у регіоні, який інтегрується [52]. Внаслідок цього, субдержавні актори починають співпрацювати політично за межами своїх кордонів, щоб впливати на своїх політичних лідерів. Також в межах організації створюється наднаціональний орган, який повинен спостерігати за належним функціонуванням інтеграції та створює плани для подальшого розширення її масштабів у межах власних інтересів. У випадку Європейського Союзу таку роль виконує Європейська Комісія. Це відбувається через певне пропагування переваг перебування в ЄС та створення так званих груп підтримки у межах організації, а також в окремих регіональних суб'єктах, ціллю яких є подальша співпраця та інтеграція.

Отже, згідно неофункціоналізму та адаптованих підходів до вивчення європейської інтеграції, вступ до Європейського Союзу можливий відповідно до дотримання інституційних критеріїв, які полягають у адаптуванні інститутів та правових норм відповідно до європейських стандартів. Класичні реалісти робили припущення щодо інтересів держав через свій підхід, натомість неофункціоналісти концептуалізують державу як арену, на якій суспільні актори діють для реалізації своїх інтересів. Тож замість того, щоб пояснювати міжнародну політику як гру між державами, неофункціоналісти розглядають міжнародні відносини як взаємодію суспільних акторів [78]. Отже, якими ж були і залишаються інституційні передумови вступу країни в ЄС?

Чотири свободи («Four Freedoms») в Європейському Союзі є обов'язковими для всіх держав-членів ЄС і мають витоки ще з Римського договору 1957 року Вони є фундаментальними принципами єдиного ринку ЄС, і їх дотримання є обов'язковою умовою членства в ЄС. Держави-члени зобов'язані підтримувати та впроваджувати чотири свободи як частину своїх зобов'язань щодо спільного ринку ЄС та принципів вільного пересування та економічної інтеграції [56]. Чотири свободи закріплені в договорах ЄС, зокрема в Договорі про функціонування Європейського Союзу (TFEU), і вважаються важливими для належного функціонування внутрішнього ринку. Країни-члени ЄС юридично зобов'язані сприяти та сприяти вільному переміщенню товарів, послуг, капіталу та людей між собою. Метою цих критеріїв є створення та забезпечення умов для вільного переміщення товарів, послуг, робочої сили і капіталу [56].

Принцип вільного переміщення товарів та послуг в Європейському Союзі визнається як ключовий, він дозволяє товарам та послугам безперешкодно рухатися між країнами-членами ЄС [56]. Таким чином створюються спільний європейський ринок, міжнародна торгівля розвивається, розширюються можливості для споживачів та підприємств, і відбувається загальне економічне зростання в регіоні. В Європейському Союзі заборонені обмеження щодо свободи надання послуг громадянами однієї держави ЄС на території або для громадян

іншої держави ЄС. Свобода переміщення послуг і товарів дають особам, які займаються самостійною економічною діяльністю, право вільно пересуватися між країнами Союзу та провадити таку діяльність на постійній чи тимчасовій основі [56].

Принцип вільного переміщення робочої сили передбачає можливість громадянам ЄС працювати, навчатися, стажуватися на території будь-якої країни-члена ЄС. Більше того, працівники, які працюють у інших країнах-членах ЄС чи студенти, які вчаться, мають право на соціальний захист та пільги на рівні, що визначається законодавством країни-члена [56]. Цей принцип сприяє інтеграції та мобільності людей в ЄС, сприяє розвитку єдиного європейського ринку праці та створює можливості для більш широкого співробітництва та обміну досвідом між країнами-членами.

Останній принцип чотирьох свобод це вільне переміщення капіталу. Головна ідея полягає в тому, що громадяни та підприємства однієї країни-члена ЄС можуть інвестувати в інші країни-члени без будь-яких обмежень або перешкод [56]. Капітал, гроші, інвестиції, і інші фінансові ресурси можуть вільно переміщуватися між різними країнами-членами без обмежень чи необхідності в спеціальних дозволах. Окрім того, громадяни та підприємства також мають право на однаковий доступ до фінансових послуг, таких як банківські операції, кредити, інвестиції, на одних і тих самих умовах, як і громадяни та підприємства, що знаходяться у внутрішній країні. У межах цього критерія, Європейський Союз встановлює загальні правила та регулювання для фінансового сектору, спрямовані на забезпечення стабільності та надійності фінансових ринків на території союзу[56].

Чотири свободи ЄС захищають економічні свободи у межах неолібералізму, не ставлячи умови ціннісної інтеграції на основі справедливості, толерантності, поваги до інших культурних ідентичностей. Ці критерії зважають на економічну раціональність та конкуренцію, не беручи до уваги соціальні та культурні аспекти. Критики аргументують, що важливо знайти гармонійний підхід до європейської інтеграції, який об'єднує економічні свободи з цінностями Європейського Союзу,

тобто звертати увагу на європеїзацію. Цей концепт передбачає політичну доктрину, за якою європейці мають спільні цінності і норми, формуючи спільну ідентичність [57]. Логіка полягає в тому, що якби Польща з її радянським минулим, що тепер проявляється в більш консервативній політиці, та колиска ліберальних свобод Франція справді мали спільну ідентичність базовану на демократичних цінностях, політика Європейського Союзу була б більш послідовною, логічною та стійкою; політики урядів досягали б компромісу ефективніше та швидше. Такий підхід може створити основу для глибшої інтеграції, ґрунтуючись на спільних цінностях і розмаїтті культур, що сприяло б більш стійкому розвитку організації.

Маастрихтський договір, офіційно відомий як Договір про Європейський Союз, заклав основи для сучасного Європейського Союзу. Він став результатом кількох років обговорень між урядами та був підписаний у нідерландському місті Маастрихт 7 лютого 1992 року у рамках створення Європейського економічного та валютного союзу [52]. Тоді ж було встановлено критерії конвергенції (або «маастрихтські критерії»), засновані на економічних показниках, яким повинні відповідати країни-члени Європейського Союзу (ЄС), щоб увійти до зони євро, і які вони повинні продовжувати поважати після вступу. Маастрихтські критерії складаються з чотирьох основних умов:

1. Стабільність цін. Вона передбачає рівень інфляції в країні не більше 1,5% середнього рівня трьох найнижчих рівнів інфляції серед держав-членів ЄС [52].

2. Фіскальна конвергенція. Дефіцит бюджету країн-членів має бути нижче 3% валового внутрішнього продукту (ВВП) [52]. До того ж, загальний державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП. Ці обмеження створено з метою забезпечення стабільності фінансової політики і запобігання занадто великому дефіциту бюджету та рівню державного боргу.

3. Стабільність валютного курсу. Держави-кандидати повинні брати участь у Механізмі обмінних курсів (ERM II) принаймні два роки, не відчуваючи значних коливань обмінного курсу [52]. Такий крок має зробити обмінний курс країни усталеним і не схильним до надмірної волатильності.

4. Довгострокові відсоткові ставки. Вони не повинні перевищувати більш ніж на 2% середнього значення трьох найнижчих відсоткових ставок в ЄС [52]. Такий критерій забезпечує достатньо низькі та стабільні довгострокові процентні ставки в країнах-членах ЄС.

Аналізуючи Маастрихтські критерії, можна зробити висновок, що вони встановлюють обмеження для країн-кандидатів до Європейського Союзу, з метою забезпечити стабільність фінансової політики та функціонування європейської економіки. Вони охоплюють економічні показники не передбачаючи надання уваги культурних цінностям членів-кандидатів.

Наступними умовами, які має відповідати кандидат у ЄС є задоволення Копенгагенських критеріїв — це критерії членства, яким повинна відповідати країна, яка хоче стати членом Європейського Союзу до вступу “Accession Criteria” [58]. Європейська Рада заявила, що «[приєднання] відбудеться, як тільки асоційована країна зможе взяти на себе зобов’язання членства, задовольняючи необхідні економічні та політичні умови» [58]. Розширення Союзу обговорювалося на Європейській раді в Копенгагені. у 1993 році та Мадридській Європейській раді у 1995 році. Між цими двома радами були створені критерії членства. Для того, щоб стати членом Європейського Союзу, країна-кандидат повинна досягти [58] :

- Стабільності інституцій, чим гарантується демократія, верховенство права, права людини та повага та захист меншин;
- Існування функціонуючої ринкової економіки, а також спроможності впоратися з тиском конкуренції та ринковими силами всередині Союзу;
- Здатність брати на себе зобов’язання членства, включаючи дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу (*acquis communautaire* - «спільний доробок ЄС»). Він включає в себе повне законодавство Європейського Співтовариства, установчий Римський договір, усі директиви, прийняті Радою міністрів, а також усі рішення, прийняті Європейським Союзом [58]. Хоча було запроваджено багато програм для сприяння співпраці між країнами-членами та сприяння вступу країн-кандидатів, критерії, яким має відповідати кожна країна-

кандидат, досі конкретно не визначені. Здається, що критерії застосовуються в кожному окремому випадку. Прогрес розглядається Радою, а проблемні області визначаються та розглядаються в регулярних звітах у міру продовження процесу вступу. Однак немає чіткого визначення того, що насправді є критеріями, наприклад, що являє собою «стабільність інститутів» або «функціонуючу ринкову економіку». Мета Європейського Союзу повинна полягати в тому, щоб прийняти країни, які в основному дотримуються Копенгагенських критеріїв і які здатні виконати їх повністю в раціональний термін. Цієї цілі важко досягти, якщо кожного разу, коли розглядається держава, критерії тлумачаться по-різному, і результатом цього стало прийняття таких країн, як Польща, які не відповідали критеріям на момент вступу та все ще не відповідають через роки після цього вступу [95, 396].

Отож, аналізуючи чинні договори Європейського Союзу, можна зробити висновок, що вони не передбачають обов'язковості ціннісних та поведінкових змін у суспільствах держав-членів, а акцентують увагу на інституційних, економічних та правових трансформаціях. Основне питання договорів ЄС полягає в сприянні економічній інтеграції, забезпеченні вільного руху товарів, послуг, капіталу та праці та, в кінцевому результаті, створенні єдиної європейської ринкової системи. Загалом договори забезпечують норми та механізми для діяльності інституцій ЄС. Хоча демократія, права людини, верховенство права є складниками договорів Європейського Союзу, їм не надається вага обов'язкових у внутрішніх структурах держав-кандидатів. Натомість держави мають користуватися цими цінностями в межах національних систем права. Таким чином договори ЄС задають ціннісну основу для країн, яка належним чином не контролюється, проте все ж залишається простір для національних особливостей та соціокультурних контекстів у реалізації цих цінностей.

РОЗДІЛ II. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ЯК ЦІННІСНА ЄДНІСТЬ ЧЛЕНІВ ЄС

2.1. Тракткування європеїзації як частини євроінтеграції

Неофункціоналізм у контексті дослідження євроінтеграції міг існувати до того часу, поки в ЄС не виявляли бажання вступати країни, де рівень демократії був значно нижчим. Закінчення холодної війни з розвалом СРСР, крахом Соціалістичного блоку країн стали каталізаторами переходу від неофункціоналістського підходу. ЄС став розширюватися на Схід, включаючи до себе постсоціалістичні держави, такі як Польща, Угорщина та інші, які лише почали процес демократизації. Нові члени ЄС мали суттєві відмінності зі старими західними демократіями, що створило потребу у відході від нав'язування європейських інституцій і правових норм державам. Після занепаду комунізму, Центрально-Східну Європу часто порівнювали із вразливими демократіями в Південній Америці [81]. Багато уваги було приділено слабкому інституційному фундаменту, відсутності соціальної підтримки та економічним труднощам, які створювали перешкоди для неоліберальних реформ. Ризик політичного хаосу, економічного розпаду та етнічного конфлікту спричинив серйозні занепокоєння потенційним відновленням авторитаризму та націоналізму, які раніше були ендемічними для цього регіону [73, 365]. Члени Європейського Союзу, які приєдналися у 2000-х роках, були настільки відмінні від тих, що вже були у Союзі, що не могли просто взяти на себе інституції та стандарти, які встановлювалися Брюсселем [82, 456]. З'явилася ціла плеяда науковців, які відійшли від неофункціоналістської теорії та звернулися до врахування національних чинників під час євроінтеграції. Роберт Ладрехт (1994) і Йохан Олсен (1999) були серед перших дослідників, які поширювали підхід європеїзації, де євроінтеграційні процеси є двосторонніми, враховуючи особливості соціал-культурного простору кожної держави. Замість нав'язування європейських інституцій та правових норм, вчені звертали увагу на національну адаптацію держав-членів до паттернів організації [35, 19]. Відповідно до цього підходу, держави мають мати можливість не лише пасивно переймати європейські норми, але і впливати на певні рішення та особливості діяльності на міждержавному рівні.

Отже, у ранніх європейських теоріях, що стосуються Європейського Союзу, науковці фокусуються на федералізмі та функціоналізмі, які розглядають питання створення нових інституцій, їх розмаху та ступеня суверенітету, який потрібно передати на наднаціональний рівень. Було зроблено висновок, що економічна інтеграція є основною метою, тоді як політична та військова інтеграція – бажані цілі. Кінцевим результатом має бути об'єднана Європа, незалежно від процесу та різних етапів, яких країнам необхідно було пройти. Проте з поступовим розвитком та процвітанням організації, старі теорії були витіснені актуальнішими. Незважаючи на те, що ЄС працював успішно та процеси були налагоджені, країни-члени продовжували зберігати деякі власні плани, особливо коли це стосувалося культурного та традиційного аспектів суспільного життя.

Дослідження європеїзації є і залишається ключовим підходом для європейських досліджень. Коли термін з'явився в 1990-х роках, він дозволив краще, ніж будь-який інший підхід, пов'язати внутрішній рівень формування політики – державу, піддержавні та недержавні суб'єкти – з європейським рівнем, де відбулася політична інституціоналізація [48,8]. Поворот до європеїзації зробив науковий доробок щодо європейської інтеграції менш ізольованим від порівняльної політології та аналізу публічної політики, а більш інтегрованою з цими дисциплінами та міжнародними відносинами. Дослідники європеїзації мають можливість пояснити, чому та як внутрішні політичні актори, бюрократичні структури та групи тиску реагують, переосмислюють політику ЄС, коли вона торкається держав-членів та їхніх регіональних органів влади. Дізнавшись про обмежені переваги та наслідки європеїзації, вчені також мають достатньо аргументів, щоб говорити про те, чи достатньо чи не досить змінилися деякі країни, щоб відповідати логіці Європейського Союзу та амбіціям Лісабонської програми щодо зростання [48,9]. Політологи сходяться на думці, що європеїзація безумовно сприяє глибшій європейській інтеграції. Країнам-кандидатам, які бажають вступити у склад ЄС, варто починати свій шлях з активної європеїзації, тоді

впровадження європейського законодавства буде легшим та актуальнішим для народу.

Американська політологиня Вів'єн Шмідт у праці «Майбутнє європейського капіталізму» чітко розрізняє європейську інтеграцію, яка, на її думку, діє на верхньому рівні, та європеїзацію, яка відбувається на нижньому рівні [99]. Для неї європейська інтеграція — це всеосяжний процес, за допомогою якого створюються та підтримуються транснаціональні режими та їхні інституції. Тоді ж європеїзація стосується внутрішнього впливу європейської інтеграції. Саме включення цих інтегративних елементів у політику робить європеїзацію успішною. Отже, європеїзація – це реалізація політики, спрямованої на просування європейської інтеграції [100]. Це те, що має допомогти суспільству досягнути, чому європейська інтеграція це важливо, актуально і чим це стане корисно для країни. Особливо критично це для народів, які довгий час перебували під тоталітарною окупацією і зазнавали антидемократичних впливів, що призвело до можливого зсуву від ліберальних цінностей, які просувають європейські демократії. Науковиця стала однією з перших хто визначив європеїзацію як внутрішній вплив європейської інтеграції. Вона пов'язує європейську інтеграцію зі зменшенням ролі національної влади та сприянням зближенню політики між державами-членами та Європейським Союзом [100]. Починаючи від його формальних інституцій до неофіційних процесів представництва та функціонування, має вплив на щоденну роботу держав-членів. Ріссе ж обирає таке визначення: «...Ми визначаємо європеїзацію як появу та розвиток на європейському рівні чітких структур управління» [96, 2]. Берцель визначає її як «процес, за допомогою якого сфери внутрішньої політики стають все більш підпорядкованими європейській політиці» [43, 575]. Олсен показує обмеженість розуміння процесу вступу до ЄС як «вправ із визначеннями», стверджуючи, що європеїзація — це набір головоломок для побудови моделей, а не набір головоломок із визначеними інститутами ЄС для інших країн [87]. Для Радаеллі, європеїзація — це процес, який включає три важливі елементи: конструкцію, розповсюдження та інституціоналізацію

«формальних і неформальних правил, процедур, політичних парадигм, стилів, «способів дій» і спільних переконань і норм, які спочатку визначаються та закріплюються під час прийняття рішень ЄС, а потім включаються в логіку внутрішнього дискурсу, ідентичності політичних структур та державної політики» [92, 4].

Як і більшість дослідників, Шенделен зазначає, що європеїзація є інтерактивним і двонаправленим процесом: вона йде «від європейського рівня до країни і навпаки [98, 27-28]. У першому випадку ми маємо справу з проблемою, яка виникла в одній із країн-членів або на форумі ЄС, а потім поширюється на внутрішню систему, створюючи зобов'язання адаптуватися до рішень ЄС. У другому випадку ми стикаємось з ситуацією яка виникла в внутрішній реальності країни, а потім поширилася на іншу країну-члена або на європейський рівень. Більше того, Олсон виділяє два напрямки європеїзації: «downloading» та «uploading» [87]. Відповідно до першого, національні держави навантажуються загальноєвропейськими нормами, інституціями, призводячи до внутрішніх трансформацій у державі. Другий напрямок передбачає внесок національних держав власних політичних практик на міждержавний рівень, таким чином збагачуючи потенціал Європейського Союзу як єдиної структури. Тобто якщо спочатку науковці розглядали євроінтеграцію як односторонній процес, де ключовим є загальноєвропейський вплив на національні рівні, то у процесі розвитку ЄС, вона містить двосторонній зв'язок, де держави-члени вносять свій вплив на міждержавний рівень.

Таким чином європеїзація - це процес зміни свідомості європейського народу або громадян-сусідів Європи для адаптації менталітету до більшості громадян Європи у всіх сферах життя та суспільства. Країна може спробувати інтегруватися в європейську систему на політичному рівні, але в більшості випадків культурне відчуття «європейськості» є необхідним, щоб зробити цю політичну інтеграцію можливою, будь то бізнес-культура, цивільні, історичні, культурні зв'язки чи військові звичаї.

У дослідженні Тані А. Борзель було ідентифіковано чотири основних способи реагування країн-членів на "ефект ЄС" [42]. Перший спосіб - це тиск для адаптації до змінливих правил, таких як конституційні або функціональні, внаслідок невідповідності або неузгодженості між ЄС та національною політикою[42]. Другий спосіб включає перерозподіл ресурсів через нові умови або можливості для акторів, що беруть участь у процесі, таких як об'єднання ринку чи зміцнення регіональних позицій[42]. Третій спосіб - це інституційна адаптація, яка виникає внаслідок постійної взаємодії між рівнем ЄС та національною рівнем[42]. Четвертий механізм - це європейська соціалізація, яка означає прийняття та інтерналізацію нових зовнішніх норм, принципів та звичаїв, що переосмислюють інтереси, ідентичність та соціальні практики[42]. Ці механізми адаптації можуть бути реалізовані різними способами, такими як гармонізація законодавства, розробка політичних рамок, які сприяють захисту інтересів зовнішніх акторів, включаючи ЄС та інші країни ЄС. Дослідження Борзель доводить, що перші три механізми інтеграції передбачають інституційні та функціональні зміни в країні-учасника, тоді ж як четвертий механізм це зміна соціальних норм та практик, що відповідає основним принципам європеїзації. Відповідно, без цього компоненту неможлива повноцінна інтеграція в Європейський Союз.

Є два практичні приклади для пояснення важливості європеїзації особливо для країн, які лише недавно розпочали процес демократизації. Якщо ми розглядаємо Велику Британію в рамках євроінтеграції, то зрозуміло, що тут йдеться про розвиток торгівлі, партнерства різних галузях, так як країна є класичним представником західної демократії і має той самий ціннісний контекст що і французи, люксембуржці чи німці [35, 19]. Коли мова йде про представників Східної Європи, наприклад, Україну та Молдову, вони не можуть обійтися лише інституційними трансформаціями. Допоки стиль життя та загалом ціннісна площина цих народів не зміниться, інститути загальноєвропейського зразка ніколи не функціонуватимуть ефективно в цих державах. Саме на цьому етапі необхідне впровадження конкретних цінностей, які активно підтримує Європейський Союз,

таких як нетерпимість до корупції, порушення прав людей, гендерних, етнічних меншин тощо, недотримання верховенства закону тощо.

Чи впливає європеїзація держав-членів на сам процес європейської інтеграції? Процеси європейської інтеграції та європеїзації у західному політичному дискурсі вважаються двома різними явищами для аналітичних цілей. Проте, у міру дозрівання ЄС як політичної системи, ці два явища розвинули рефлексивний або залежний зв'язок, що вимагає перегляд програми досліджень для обох [15]. Було виявлено закономірність, що рівень розвитку ЄС, зокрема збільшення повноважень інституцій ЄС після Єдиного європейського акту (ЄЄА), мав глибокий вплив на країн-членів. Іншими словами, чим вищий ступінь європейської інтеграції, тим більша ймовірність внутрішнього впливу, що може відобразитися в інституційних, політичних змінах у державах, тобто європеїзації. Також чим більша роль ЄС вважається у внутрішній політиці, тим більше національних політичних еліт направляють такі обмеження на міжурядові переговори щодо більш глибокої інтеграції. Тобто процес інтеграції певною мірою залежить від політичної реакції суспільства на запропоновані ініціативи і на бажання громадськості їх приймати і реалізовувати, можливо, змінюючи певні свої цінності, саме тоді політика європейської інтеграції стає внутрішнім виміром процесу інтеграції, передбачаючи і європейську соціально-політично-економічну інтеграцію, так і глибоку європеїзацію [16]. Дослідження впливу Європейського Союзу на країн-кандидатів традиційно обрамляється концепцією європеїзації – внутрішнього впливу Європи [10]. Концепція, яка виявилася особливо корисною для опису побічних ефектів інтеграції на країн-членів ЄС та їх реакцію. Концепція європеїзації є сумісною як з раціоналістичним, так і з конструктивістським підходами до міжнародних відносин, бо використовується для опису двостороннього зв'язку «зверху-вниз» і «знизу-вгору» між Європейським Союзом і внутрішніми структурами, з якими він взаємодіє. Отже, європеїзацію розуміють як «ситуацію, коли різні способи європейського управління трансформували аспекти внутрішньої політики» [11]. Це орієнтоване на результат визначення є статичним, а не динамічним, відповідаючи

на питання, наскільки щось «європеїзоване» за допомогою посилання на «європейські» норми в політиці, інституціях або навіть ідентичностях як кінцевий результат. Альтернативні визначення зосереджуються на європеїзації як на процесі, або зверху вниз, або циклічному. Результатом є не обов'язково однорідна конвергенція, а радше диференційована модель, що залежить від кількох умов. Те саме поняття використовувалося як міра специфічного впливу ЄС (EU-isation) і поширення ширших «європейських» практик, і посилювалась або на кількісні показники (імплементация законів ЄС) або якісні маркери (європеїзація ідентичностей, ставлень і уподобань).

До того ж, за словами науковця Héritier, є велика різниця між європеїзацією «Заходу» та «Сходу». Коли ми говоримо про Східну Європу, то країни-кандидати мають пройти одночасно три переходи – до демократії, ринкової економіки та інколи до державності [199]. Ці зовнішні стимули, пов'язані з членством у ЄС, чинять справді великий тиск на кандидатів. Окрім широкого спектру переговорів щодо вступу, охоплюючи *acquis*, часті вимоги до інституційних реформ, ретельний контроль Європейською Комісією щодо виконання обов'язків приводить до того, що європеїзація на Сході стає схожою на європеїзацію першого покоління – односторонню, «зверху-вниз». Країни в цьому випадку не мають права участі у процесі, пропозиції до змін ,адаптації під культурне середовище. Таким чином, європеїзація країн-кандидатів виглядає як ієрархічний процес умовної відповідності [18].

Яскравим прикладом як країна розпочала європейську інтеграцію саме з інституційних змін, не звертаючи належну увагу на ціннісні трансформації є якраз країна Центрально-Східної Європи - Польща. Польща, безсумнівно, була головним учасником ініціативи Східного партнерства: її перша пропозиція щодо розробки політики ЄС щодо пострадянського простору датується 2003 роком (тобто ще до її власного вступу до ЄС чи створення ЄПС), і що яка стала відомою як «польсько-шведська пропозиція» 2008 року, зрештою стала основою Східного партнерства [45]. Інтеграція Польщі в ЄС була геополітичним кроком, вигідним для західного

світу. Польське східне сусідство дійсно розглядається як область вирішального значення для національної безпеки: Україна, яка звільнилася від впливу Москви, завжди розглядалася як ключовий і важливий бар'єр проти можливого відродження російського імперіалізму [85, 80]. Інвестиції в східний вимір Європейського Союзу також користувалися мотивацією мати стабільні, мирні та реформовані держави поруч зі своїм безпосереднім кордоном. У поєднанні ці дві цілі стали стовпами підтримки європейської інтеграції Польщі.

Дискурс про європейську інтеграцію Польщі розпочався в 1989 році, коли вступ у ЄС став ціллю держави. Напередодні парламентських виборів 2001 року лідер Альянсу демократичних лівих і наступний прем'єр-міністр Польщі Лешек Міллер стверджував, що «для Польщі євроінтеграції означає більше, аніж вибір певного напрямку зовнішньої політики. Це вибір цивілізаційний» [93]. Було справді вражаючи після десятиліть радянської окупації бачити таке бажання поляків бути частиною Заходу. Польські тогочасні лідери, особливо ліберальні, активно просували різні міфи для підтримки проєвропейської повістки. Вона гармонійно поєднувалася з висловленнями голів організацій ЄС, як до прикладу, президента Європейської комісії Романо Проді, який активно просував історичні легенди як то ранній проєкт об'єднання Європи короля франків Карла Великого (742-814) [93]. Кульмінацією інтеграційного процесу став 2002 рік, коли успішно завершилися фінальні переговори між прем'єр-міністром Міллером та представництвом ЄС. Голова уряду заявив: «Знявся важкий тягар Ялтинської угоди та післявоєнного розділення Європи. Ми наближаємося до справжньої солідарності Європи та європейців» [93]. Та чи справді була Польща наближеною до європейських ідеалів?

У 1993 році у Копенгагені Європейський уряд висунув три умови, які мали бути виконані Польщею для вступу [93]:

1. Функціонуюча ринкова економіка зі спроможністю впоратися з конкурентним тиском і ринковими силами в ЄС;
2. Стабільні політичні інститути з гарантією демократії, верховенства права, поваги до прав людини та прав меншин;

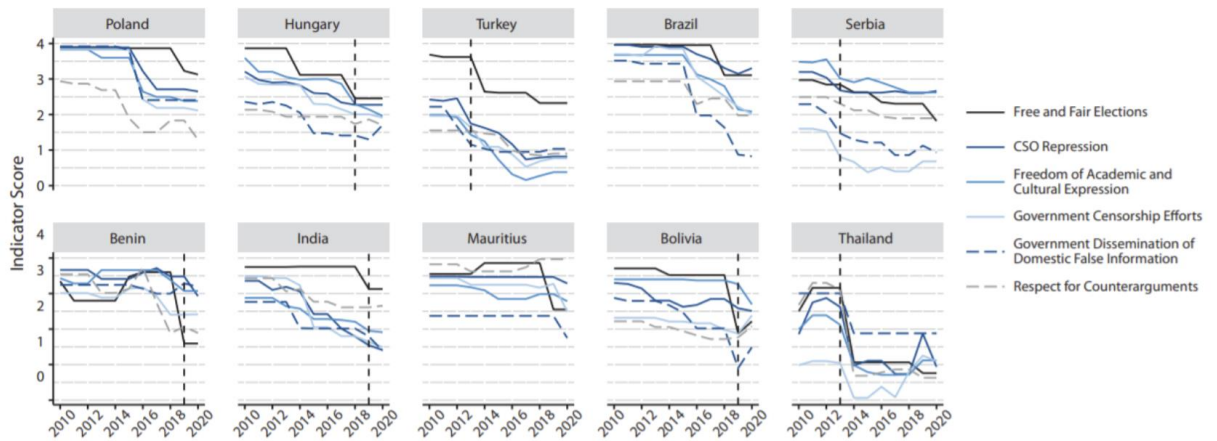
3. Здатність взяти на себе зобов'язання членства в ЄС, враховуючи *acquis communautaire*.

Усі умови стосувалися інституційних змін, ігноруючи реальні зміни в суспільній свідомості, які лише оговтувалася від радянського сприйняття політики, соціальних норм. Польщу 1990-их років можна вважати представником так званого «перехідного режиму», відомим у західній літературі як «competitive authoritarianism». Дійсно, у час закінчення Холодної війни багато диктатур, спонсорованих супердержавами, втратили свою зовнішню підтримку [81, 17]. Коли Радянський Союз розпався, Сполучені Штати зайняли місце домінуючого центру економічної та військової сили, по суті не маючи настільки ж сильної альтернативи у військовій, економічній та ідеологічній сферах [81, 17], а європейські держави були основними партнерами ЄС. Новостворені режими як то польський обрали західний шлях також через економічну підтримку, яку надали демократії, якщо вони просто сказали, що вони демократія [81,18]. Країни периферії мали сильне бажання заручитися підтримкою ліберальних капіталістичних демократій, які були основними джерелами зовнішньої допомоги, включно з економічною [81,17]. Таким чином, відповідно до конкурентного авторитаризму, численні автократичні лідери запровадили формальні демократичні структури, щоб підвищити свої шанси в глобальній конкуренції за обмежені ресурси, але вони не сприйняли демократичні цінності, лише назву. У 2004 році Польща стала членом Європейського Союзу та попри те протягом часу перебування в організації стикалася з порушенням основ її політики зокрема щодо порушення правових норм і цінностей ЄС, таких як незалежність судової системи та свобода ЗМІ.

Доказом того, що демократичне представлення Польщі на початку євроінтеграції не було природнім є те, що станом на 2024 рік країна показує стабільний регрес у сповідування демократичних цінностей. За останнє десятиліття Польща просунулася до автократії далі, ніж будь-яка інша країна світу. Висновки були оприлюднені у звіті «Автократизація стає вірусним» від Varieties of Democracy (V-Dem), яка створює найбільший глобальний набір даних про демократію, що

охоплює 202 країни за участю 3500 експертів [86]. В останньому індексі ліберальної демократії V-Dem Польща опустилася на 63 місце.

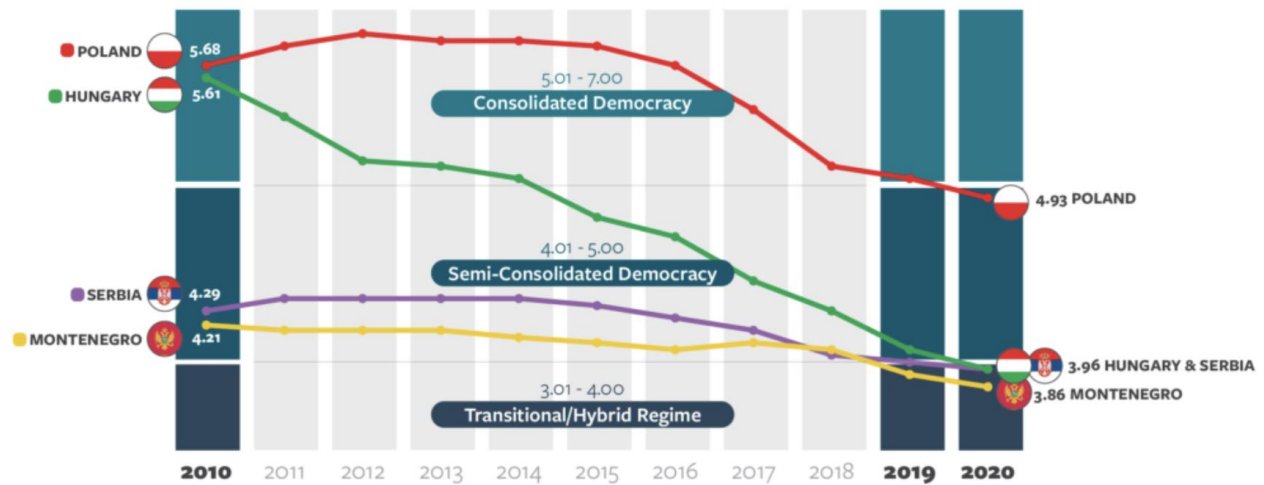
FIGURE 11: HOW AUTOCRATIZATION UNFOLDS – COUNTRY EXAMPLES, 2010–2020

(див. Додаток А)

Серед «найбільших автократизованих» (країн, чий показник впав найбільше за останні десять років) Польща «зайняла сумнівну першу позицію з драматичним падінням на 34 відсоткові пункти» з 2010 по 2020 рік [86]. Значний занепад демократизму в Польщі відбувся з 2015 року, коли національно-консервативна партія «Право і справедливість» (PiS) повернулася до влади. Після цього було проведено значні перетворення у судовій системі, ЗМІ та інших інституціях, що призвело до стрімкого зниження Польщі в різних рейтингах. У 2020 році Freedom House визначив, що Польщу вже не можна вважати повною демократією відповідно до методології [62]. Особливо велике погіршення відбулося у категорії «судова система та незалежність», що стало найбільшим зниженням, зареєстрованим за цим показником. Також V-Dem знизив рейтинг Польщі з рівня

«ліберальної демократії» до «виборчої демократії».

(див.Додаток В)

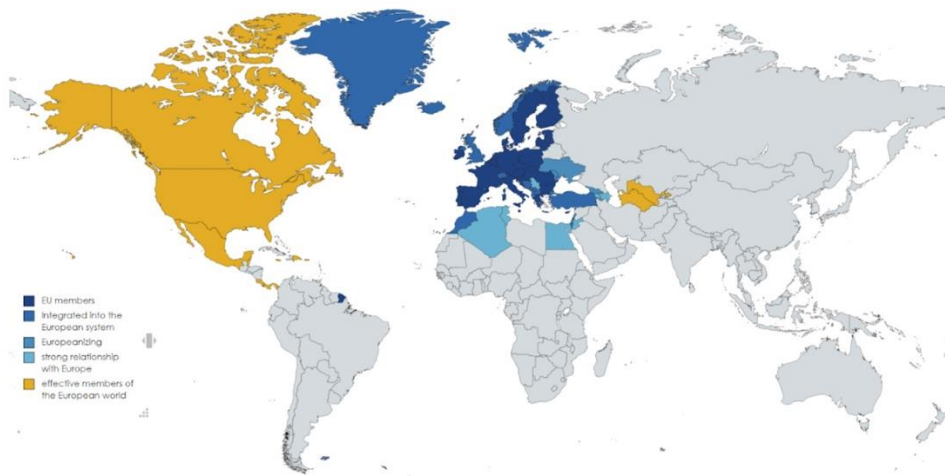
Зазначено, що в країні продовжуються атаки на судову систему та обмеження діяльності ЗМІ та громадянського суспільства.

Підсумовуючи, польський дискурс щодо Східного партнерства ЄС частково виражався через геополітичні метафори: ініціатива час від часу розглядалася політиками та дипломатами як захисний бар'єр проти можливого відродження неоімперіалізму Росії [45]. Через бажання країни скористатися економічними перевагами Європейського Союзу польський уряд вдався до демократичних інституційних трансформацій, які фактично були приховуванням авторитарних проявів у режимі, роблячи Польщу представником «competitive authoritarianism», де що ця пострадянська країна була демократичною за назвою, але не за адміністрацією та істинними цінностями [81]. Це підводить до факту, що якщо сильне громадянське суспільство та відкриті ліберальні державні інститути історично були відсутні в нації, то перехідний період має більшу ймовірність призвести до режимів, які поєднували багатопартійні вибори з певною формою

авторитарного правління, що і сталося з Польщею, яка насправді не пережила період європеїзації у суспільстві, тобто набуття демократичних цінностей.

Отже, хоча поняття «європеїзації» в європейському політичному дискурсі обговорюється вже декілька десятиліть, єдиного визначення не існує. Проте є загальні спільні риси, які включають в термін більшість науковців. Відтак європеїзація – це поступова зміна напряму і форми політики, де політична і економічна динаміка ЄС стає важливою частиною організаційної структури національної політики та системи прийняття політичних рішень [82, 456] чи процес внутрішньої адаптації до європейської регіональної інтеграції [63, 419].

2.2. Цінності країн Європейського Союзу

(див. Додаток С)

Однією з умов вступу до ЄС є демократизація кандидата. Аби успішно інтегруватися до організації, необхідно провести певні внутрішні зміни всередині відповідно до фундаментальних принципів ліберальної демократії. Борцель і Ріссе розрізняють внутрішні зміни як частину європеїзації в державах-членах як три ступені [43, 71]:

1. Поглинання (Absorption). Держави-члени впроваджують європейську політику у свої програми і внутрішні структури, але без суттєвої зміни існуючих процесів, політики та інституцій. Ступінь внутрішніх змін низький.

2. Пристосування (Accommodation). Держави-члени пристосовуються до тиску європеїзації, адаптуючи існуючі процеси, політику та інституції, не змінюючи їхні основні характеристики та пов'язане з ними основне колективне розуміння.

3. Трансформація (Transformation). Держави-члени замінюють існуючу політику, процеси та інституції новими, суттєво відмінними. Ступінь внутрішніх змін високий.

Переважна більшість науковців з теми згодні з тезою про те, що різна історична та культурна спадщина по різному впливає на процес демократизації. Тому вплив ЄС у вирішальній мірі залежить від того, який бекграунд попередньо має країна-кандидат [91, 909]. Якщо говорити про країни Центральної та Східної Європи, то бачимо успішні випадки, коли після падіння комуністичних режимів країни рано звернулися до ЄС, з 1993 року відбулася розробка «передвступної» стратегії, далі подавалися заявки на членство між 1994 та 1996 роками, укладення «партнерства приєднання», початок переговорів про вступ біля 1998 року і приєднання відповідно до 2004 року. Процес був складним та через оперативне звернення до Європейського Союзу та початку швидкої демократичної трансформації, країнам Центрально-Східної Європи вдалося запустити процес інтеграції та завершити його на початку нового століття [88, 131].

Європеїзація концептуалізується як процес запозичення директив, нормативних актів та інституційних структур Європейського Союзу на внутрішній рівень. Проте важливим уточненням є прийняття і спільних переконань ЄС, неформальних і формальних правил, дискурсу, ідентичностей та вертикальної та горизонтальної передачі політики [101], чим є спільні цінності, які мають розділяти усі його члени. Це певні принципи, на яких ґрунтується співробітництво між його членами. Цінності визначаються в Передмові до Договору про Європейський Союз і

закріплені в Хартії основних прав Європейського Союзу, яка набула сили в 2009 році. Фундаментальними цінностями організації є [59]:

1. Свобода. Вона полягає в забезпеченні свободи руху осіб, товарів, послуг та капіталів в межах кордонів ЄС. Тобто громадяни ЄС мають право працювати, навчатися, жити та подорожувати в будь-якій країні-члені, компанії можуть експортувати свої товари і надавати послуги в будь-якій країні ЄС.

2. Демократичні засади. Європейський Союз створювався на базі демократичних принципів, що передбачають розподіл влади задля уникнення її узурпації та участь громадян у прийнятті рішень для забезпечення функціонування громадянського суспільства. Також важливим елементом є принципи правової держави, де діяльність органів влади відбувається чітко в межах закону, що гарантує громадянам незалежну судову систему.

3. Рівність. Інституції Європейського Союзу функціонують у тому числі і заради дотримання рівних прав та можливостей для всіх громадян, незалежно від їх статусу, раси, етнічного походження, релігії, статі, сексуальної орієнтації або обмежених можливостей [59].

4. Соціальна справедливість та солідарність. Однією з цілей ЄС є досягання високого рівня соціального розвитку для всього населення. Це передбачає забезпечення прав працівників, створення дієвого соціального забезпечення, доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг. Більше того, солідарність полягає в співпраці в прийнятті рішень щодо кризових ситуацій, наприклад, економічних проблем, та інших викликів, з якими стикаються країни-члени.

5. Прозорість. Усі інституції та органи ЄС є відповідальними перед громадянами. Це означає прозорість у процесі прийняття рішень, доступ до інформації і можливість контролювати діяльність органів влади. Громадяни мають можливість звертатися до відповідних інституцій ЄС з петиціями, або впливати на прийняття законів шляхом громадських обговорень чи консультацій [57].

Отже, можна звертатися до переліку «цінностей Європейського Союзу», що офіційно визначений ЄС. Саме ці цінності формують фундамент Європейського Союзу, сприяючи розвитку толерантного суспільства з збереженням прав усіх груп населення. Вони також виражені у Лісабонському договорі [79] та Хартії основних прав Європейського Союзу [57], що робить їх обов'язковими для дотримання. Цінності ЄС передбачають [59]:

- Недоторканність людської гідності, що є базою усіх правил;
- Фундаментальні та громадянські права, свобода пересування, право на захист від дискримінації, захист особистих даних, право на правосуддя;
- Принципи представницької демократії;
- Рівні права для всіх громадян, правова гендерна рівність;
- Верховенство права.

Хоча в політичному дискурсі важливість цінностей у діяльності ЄС не обговорюється широко, проте сприймається як належне. Вони є базою для формування спільних цілей і місії між країнами ЄС. Це певна об'єднуюча сила, яка уможливило співпрацю між країнами-членами. Більше того, вони створюють передумови для забезпечення захисту прав людини, підтримки демократичних інституцій і принципів правової держави, що сприяє запобіганню конфліктам і відповідно миру та стабільності в регіоні. Цінності ЄС такі як свобода для руху товарів, послуг та людей сприяють економічному прогресу та зростанню. Вони спонукають до розвитку торгівлі, інвестицій та інновацій, що сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню життєвого рівня громадян. Отже, демократичні цінності створюють єдиний набір принципів і стандартів, які підвищують співпрацю, забезпечують стабільність і сприяють досягненню спільних цілей. Це сприяє покращенню благополуччя всіх громадян ЄС та спрямовує розвиток вперед.

На підставі макросоціологічних теорій Р. Інглхарта і Ш. Шварца та емпіричних досліджень можна висунути твердження, що демократичні цінності сприяють

розвитку та ефективності демократичних інститутів. Таким чином, з метою забезпечення ефективної роботи демократичних інститутів, закон має перетворитися на фундаментальну цінність суспільства. У своїй праці Шварц досліджує концепцію цінностей як критерії вибору індивідом дій та вчинків, а не на об'єктивні якості [101, 4]. Проект досліджує як цінності індивідів впливають на соціальний досвід, їх розташування в соціальній структурі та на ідеології, ставлення до політичної, релігійної, культурної та інших сфер соціального життя. Шварц теоретизує цінності як концепції чи переконання, що стосуються бажаних цілей станів або поведінки, виходять за рамки конкретних ситуацій, керують вибором або оцінкою поведінки та подій, і впорядковані за відносною важливістю. [101, 4]. Головною відмінністю цінностей від установок є їхня загальність або абстрактність та наявність упорядкування на ступенем важливості. Наприклад, для когось сім'я як цінність є більш важливою ніж кар'єра, проте індивід не жертвуватиме саморозвитком на користь родини. За Ш. Шварцом, цінності це більш об'ємне поняття за конкретні ситуації, адже яких індивід може діяти і оцінювати відповідно до своїх інтересів і переконань. Цінності натомість становлять основні цілі і сенс життя людей, і тому набувають особливого значення в кризових моментах для індивіда або суспільства. Ш. Шварц особливо приділяє значну увагу трансцендентності цінностей. Він доводить, що вони виходять за рамки конкретних ситуацій і виступають як нормативні стандарти для суджень і вибору між альтернативними способами поведінки. Таким чином, він намагається конкретизувати ідеальний характер цінностей, перетворюючи їх філософське розуміння на "трансценденцію" [101, 6].

Важливо відрізнити цінності від інтересів. Цінності відрізняються від них, а також від цілей, що пов'язані з задоволенням цих інтересів. Інтерес виникає як усвідомлена потреба у матеріальних, політичних та символічних методах самоствердження. З іншого боку, цінності передають духовні орієнтири життя людей, соціальних груп, націй, держав. Також необхідно відмежовувати цінності від правових норм та інститутів. Правові норми є обов'язковими для виконання, яке

забезпечується за допомогою примусу державних інститутів (поліцією, судовою системою). Якщо індивід не виконує або порушує закони, застосовуються державні санкції у вигляді ув'язнення, штрафів та інших методів. Натомість цінності в демократіях обираються вільно індивідами як їх власні життєві кредо і переконання. Тут не має місця для державного примусу.

Шварц досліджує концепцію універсальних цінностей і досліджує їх зміст і структуру в різних культурах і країнах. Він вважає, що певні цінності є загально визнаними та мають однакову структуру незалежно від культурних варіацій. Шварц пропонує власну теорію цінностей, яка припускає, що цінності можуть бути організовані в кругову структуру з різними мотиваційними цілями. Для цього автор проводить емпіричне дослідження в 20 країнах, щоб перевірити універсальність людських цінностей [101]. Дослідження включає в себе опитування та аналіз даних, щоб визначити спільні цінності в різних культурах і оцінити їхній вплив на суспільства. Також воно заглиблюється в структуру цінностей, пропонує набір основних людських цінностей, які служать основою для розуміння індивідуальної та колективної поведінки. Результати дослідження досить важливі у аналізі цінностей. Шварц встановив, що існує шість основних ціннісних орієнтацій, які присутні в різних культурах. Вони включають самовдосконалення (self-enhancement), самоперевищення (self-transcendence), відкритість до змін (openness to change), збереження (conservation), гармонію (harmony) та владу (power) [101, 23]. За результатами дослідження, цінності можна організувати в колову структуру, відображаючи ієрархію пріоритетів між ними. Наприклад, цінності, пов'язані з самовдосконаленням, можуть бути протилежними цінностям, пов'язаним з гармонією. Між тим, Шварц визнає, що, незважаючи на існування універсальних цінностей, існують також культурні відмінності у важливості та наголосі на різних цінностях [101, 60]. Тобто хоча певні цінності є справді універсальними, культурні контексти можуть впливати на те, які цінності більш пріоритетні для конкретної культури. Головною підтвердженою тезою є те, що універсальні цінності справді суттєво впливають на індивіда і суспільство в

цілому. Вони формують ставлення до виборів, поведінку, соціальні взаємодії та розвиток суспільства. Відповідно, теорія структур цінностей може стимулювати генерацію гіпотез про те, як інтегрована система ціннісних пріоритетів пов'язана з походженням, ставленням, варіаціями поведінки [101, 60]. Європейський Союз як проект «об'єднаної Європи» ніколи не передбачав лише економічну співпрацю. У декларації Шумана 1950 року, яка стала фундаментом для Договору про створення Європейської спільноти з вугілля та сталі 1951 року і який поклав початок Європейському Союзу, викладено думку, що створення організації буде поступовим процесом, заснованим на конкретних результатах, які згуртують європейські народи завдяки практичній солідарності [60]. Особлива увага приділяється необхідності подолання історичної ворожнечі між Францією та Німеччиною як ключового кроку до зближення країн Європи, підкреслюючи, що будь-які ініціативи повинні спрямовуватися, перш за все, на ці дві держави. Отже, основним ціннісним елементом для об'єднання історично розрізнених держав був мир.

Було декілька різних шляхів для об'єднання Європи задля забезпечення миру та уникнення подальших конфліктів. Та вибір впав на економічні чинники, які практично завжди ставали причиною розв'язання воєн між Францією та Німеччиною, стали важливим орієнтиром для формування Європейського Союзу. Завданням організації було настільки пов'язати економіки країн, аби війна між ними була не лише не вигідною для обох, але і практично неможливою у довгостроковій перспективі, оскільки напад однієї з них нашкодив не лише країні-жертві, але і країні-агресору [39, 367]. Відтоді замисел полягав у створенні внутрішнього ринку, що усуває територіальні зазіхання країн-членів організації.

Тож незважаючи на те, що ЄС здебільшого асоціюється з економічним об'єднанням держав, що доводять різноманітні європейські опитування, він з початку мав ціннісне підґрунтя. Оскільки першими державами, які стали членами організації, були стійкі західні демократії, питання цінностей не було настільки нагальним, проте з розвитком організації та вступом східноєвропейських держав,

надбання ідеалів та норм притаманних європейській спільноті стало критерієм відбору кандидатів. У Договорі реформування (Лісабонській угоді) 2009 року – базовій угоді щодо принципів функціонування Європейського Союзу – було прописано 6 офіційних цінностей, які обов’язкові для держав-учасників та мають бути основою європейського суспільства. Серед них: повага до людської гідності; свобода; демократія; рівність; верховенство права; повага до прав людини, зокрема прав меншин [79]. Базовою цінністю європейського суспільства є свобода. Цінності можна трактувати по-різному, важливо контекст в якому вони функціонують в ЄС. Наприклад, та ж сама свобода може бути як «позитивною», тобто такі обставини, де держава - суб’єкт чине так, як вигідно їй, не рахуючись з іншими, так і «негативною», що передбачає свободу від державного втручання в економіку і приватне життя. У цьому випадку кожен вільний від примусу чи гноблення суспільством чи державою [17]. Беручи до уваги контекст Європейського Союзу, ми маємо розглядати цінності крізь призму неолібералізму, оскільки організація перш за все базується на ідеях вільного ринку, не передбачаючи втручання в соціальну політику країн-учасниць. Це підтверджується тим, що, до прикладу, в Угорщині на порядок денний висувуються антиєвропейські наративи, наголошуючи на необхідності збереження націоналістичної повістки правлячою партією Фідес. «Сучасна форма європейської співпраці була визначена двома місіями: миром і процвітанням. Якщо вона не може виконати дві свої початкові місії, то який сенс ЄС?» – про це заявив угорський прем’єр-міністр Віктор Орбан під час виступу у місті Веспрем – одному з міст ЄС в травні 2023 року, заявляє Bloomberg [7]. Отже, цінність свободи в європейському контексті полягає в можливості людини уникнути примусу від суспільства чи держави, які обмежують природні та громадянські права; також економічні цінності – вільний ринок, підприємництво, захищена власність, мінімальне втручання держави в економіку. Зважаючи на опитування Eurobarometer за 2020 рік, для громадян ЄС незалежність суддів і право на справедливий суд (82% для обох) є цінностями ЄС, які вони найбільше підтримують, за ними йдуть свобода думки, вираження поглядів і релігії

(81%) [53]. На особистому рівні турбота про тих, хто їм близький (77%), і прийняття рішень щодо їхнього життя (78%) є двома найважливішими особистими цінностями для громадян ЄС. Найважливішою ідентичністю громадян ЄС є їхня сім'я (81%) та національна ідентичність (73%) [53]. Окрім того, більшість (77%) європейців згодні з тим, що кожен громадянин Євросоюзу має гарантоване право на проведення мирних зборів, створення організацій і участь у демонстраціях; 76% опитаних в ЄС вважають, що обов'язком національних урядів є підтримка найбільш незахищених верств населення; 74% респондентів підтримують право громадян Європейського Союзу на вільне переміщення та можливість працевлаштування в межах ЄС, перетинаючи національні кордони; 66% європейців висловлюють підтримку наданню притулку особам, які зазнають переслідувань за расові, релігійні, національні мотиви, через приналежність до певної соціальної групи чи політичні уподобання [53].

Незважаючи на першочергову відмінність між деякими державами ЄС, цінності – те, що об'єднує та створює платформу для компромісів з інших важливих економічних, політичних питань. 72% громадян Євросоюзу почувають себе громадянами ЄС [53], хоча офіційною повісткою союзу є гасло «*In varietate concordia*» (з лат. Єдність у різноманітті), відповідно, заохочується розвиток національних культур. Показник справді вражає і є найвищим за всі дослідження. 78% молоді вважають себе частиною європейської сім'ї, що є найкращим результатом з-поміж інших вікових категорій [53]. Урешті, почуття національної ідентичності все ще більш важливе для європейців, аніж приналежність до ЄС. 73% вважають себе членами національних держав, тоді 56% опитуваних надають перевагу європейській самоідентифікації [53]. Як бачимо, незважаючи на євроскептицизм, який поширюється Європою через наративи правопопулістських партій різних країн, солідарність та єдність громадян ЄС є вкрай стабільною та сильною. Неоліберальні цінності свободи, які захищають права людини, її свободи, є фундаментом та стержнем Європейського Союзу, який залишається унікальним явищем протягом декількох десятиліть.

Поважаючи та захищаючи свої цінності, європейські країни не лише підтримують один одного в межах утворення, але й реагують на порушення базових цінностей в інших країнах. Відповідь ЄС на агресивні дії держав з кожним роком все радикальніша. Якщо ще в 2008 році під час анексії Росією грузинських територій чи в 2014 році під час анексії Криму та вторгнення на Сході України, європейські країни не були готовими до дій, то в 2022 році попри одиничні прояви проросійських настроїв європейська спільнота швидко відреагувала та почала допомагати Україні, яка встала на захист усіх фундаментальних цінностей європейського світу. Спільні цінності відіграють роль стабільної та надійної основи для створення спільноти на відміну від змінних економічних чи політичних інтересів, і саме ці цінності традиційно об'єднували європейські спільноти.

Таким чином, можна зробити висновок, що повноцінна європейська інтеграція не можлива без європеїзації. Культурно-соціальна основа є необхідним фундаментом для початку успішної інституційної побудови держави європейського зразка. Розглянувши приклад українського суспільства, ми можемо дійти до розуміння, чому Україні не вдається адаптувати європейські закони, а саме - через ціннісні відмінності, які існують між середньостатистичним українцем і громадянином держави-члена Євросоюзу.

Такі держави як Сербія, Молдова, Грузія, Боснія і Герцеговина, Косово та Україна, протягом останніх 30 років неодноразово намагалися інтегруватися в Європу з точки зору політичного бажання, однак у багатьох із цих країн бракувало передумов, культурної інтеграції (європеїзації), тому вони не змогли офіційно ввійти до ЄС. Україна під час каденції президента Леоніда Кравчука намагалася інтегруватися в європейський політичний апарат, однак через ціннісну спадщину радянської доби тривало небажання бізнес-сектору та багатьох старших українців щодо прийняття «європейських правил гри», тому побудова ефективно діючих демократичних інститутів розтягнулося у часі. Крім того, спроби інтегруватися в НАТО зазнали невдачі через тривалу прорадянську військову практику та бюрократичну систему. Тому Україна не змогла швидко пройти шлях до членства

в НАТО через притаманну на той час несумісність її ціннісного і системного спадку європейським цінностям та інститутам. Отже, якщо нація (така як Україна) зробить успішний поштовх на політичному рівні до інтеграції в Європу, їй майже напевно доведеться європеїзувати цінності українців, перетворити демократичні інститути на цінності у сенсі смисложиттєвих орієнтацій людей і усунути неформальні, кокуруючі з демократичними інститути, а саме, корупцію, патерналізм, клієнтелізм, кумівство тощо. Якби країні і ЄС не мала спільних практик і правил, то торгівля стала б доволі обмеженою. Якщо б громадяни нації не розділяли європейських цінностей, вони не могли б настільки легко подорожувати територією ЄС. Якщо національне військо не могло б функціонувати в коаліції з іншими європейськими військами, то вони не могли б бути партнерами у цьому питанні. Якщо країна європеїзує цінності, у разі виявлення політичного бажання інтеграція буде потенційно успішною.

2.3. Порівняння цінностей України і країн ЄС

Ідея вступу до Європейського Союзу користується незмінною популярністю в українському суспільстві: за даними соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 22 лютого по 1 березня 2023 року в рамках проекту Програми MATRA, що фінансується Посольством Королівства Нідерландів в Україні, 79% усіх опитаних проголосували б за вступ України в ЄС [26]. Подібної ж думки дотримується переважна більшість політичної еліти. Якщо розглядати програми найпопулярніших політичних партій таких як «Слуга народу», «Європейська Солідарність», «Батьківщина», «Голос», то зрозуміло, що всі вони наголошують на важливості збереження проєвропейського руху держави. Більше того, він вже був закріплений на законодавчому рівні через підписання політичної частини Угоди про асоціацію з ЄС 21 березня 2014 року та економічної – 27 червня 2014 року. Також 21 лютого 2019 року відбулися зміни і в українській Конституції, де у преамбулі, трьох статтях та перехідних положеннях зафіксовано

норми щодо стратегічного курсу України на набуття членства в Європейському Союзі та в НАТО [19]. З того часу Україна прагне повної інтеграції до європейських організацій. Проте важливим є лише не інституційну адаптацію України до європейських норм, але й так звана «європеїзація» українського суспільства. У вітчизняній літературі ці два поняття ототожнюються, тоді ж як західні матеріали пропонують конкретне розрізнення «european integration» та «europeanization».

Українська економічна наука переважно використовує поняття «європейська інтеграція», коли йдеться мова про вибудування стосунків з Європейським Союзом. Економісти досліджують питання торгівлі та економічної кооперації між Україною та Європейським Союзом, коли ж політологи оцінюють європейську інтеграцію як зміну вектору від російського на європейський, змінюючи інститути на західний патерн. Проте говорячи про розширення Європейського Союзу, особливо на Схід, посилюється актуальність розуміння глибинних процесів Європейського континенту. Ці явища породжують місце для дослідження поняття «європеїзації» в українському контексті. Європеїзація показує принципово нові явища в процесі європейської інтеграції. Між європейськими народами є багато відмінностей. Однак подібностей набагато більше. І саме вони роблять політичну та економічну інтеграцію реальною. Окремим націям чи державам на європейському континенті, наприклад, Україні, що зумовлено декількома десятиліттями радянської окупації, бракує способу мислення, політичних манер і переконань, необхідних для входження в європейську політичну спільноту. Виокремлення таких відмінностей дозволяє сформуванню рівня прийнятності для політичної інтеграції країни. Тому європеїзація – це процес засвоєння цінностей країн Європейського Союзу, які дають можливість приєднання певної країни до цієї співдружності європейських держав. Це цінності, які охоплюють усі сфери життя, але перш за все стосуються політичних норм, підтримки функціонування демократичних інституцій відповідно до принципів і практики, що діють в Європейському Союзі [24, 4]. Аналіз поняття «європеїзація» сьогодні є як ніколи

актуальним для України. Українці - європейська нація з високорозвиненою культурою, наукою та освітою. Проте через те, що українцям судилося протягом століть належати до різних державних утворень, з різними традиціями та різними стосунками з європейськими країнами, це призвело до того, що у людей різні погляди на доцільність інтеграції в європейське співтовариство, різне розуміння її переваг і, зрештою, різна готовність сприймати і особливо зберігати цінності необхідні для членства в Європейському Союзі [24, 5]. Усвідомлення цих відмінностей створює підґрунтя для розробки політики європеїзації країни та підготовки рішення про її вступ до Європейського Союзу.

Після отримання незалежності від СРСР у 1991 році, Україна розпочала свій шлях демократизації, проте цей процес був складним та мав багатшаровий характер, включаючи численні виклики та перехідні періоди. В сучасному політологічному і політичному дискурсі в Україні демократія та демократизація значною мірою розглядаються як впровадження західноєвропейських, головним чином ліберально-демократичних, інститутів. Ці інститути включають ліберальний поділ влади, ринкову економіку, свободу слова, всезагальні таємні та прозорі вибори, а також інститут омбудсмена та інші. Після отримання незалежності в 1991 році, демократична інституціоналізація починається з імплементації європейського права, що виражається у прийнятті демократичної Конституції в 2006 році та законів, що встановлюють і регулюють діяльність демократичних інститутів влади [1, 45]. Проте чи стала Україна демократичнішою від прийняття відповідних законів? На жаль, не лише громадяни, але й політична еліта регулярно порушують законодавство. Можна вважати, що причиною недієвості правової системи є недосконалість законів та прийняти закон про обов'язковість виконання Конституції. Проте формалізація поведінки всіх людей через норми прав ЄС є нереальною навіть у західних демократіях, тому що не всі норми регулюються правовими системами, а присутні у формі демократичних цінностей і неформальних демократичних інститутів [1, 45]. Саме тому, що відповідність політично-правових демократичних інститутів та цінностей українського

суспільства є недостатня, це стає однією з ключових причин, яка ускладнює ефективне функціонування демократичних норм і інститутів в Україні. Для того аби українська європейська інтеграція була ефективною та довгостроковою, необхідно провести європеїзацію суспільства. Спочатку мають бути запозичені цінності, які з часом втілюються в демократичні інститути, – таким був шлях і західноєвропейських країн. Учасники Французької революції та засновники США боролися в першу чергу за реалізацію цінностей (захист прав та свобод людей, їхньої рівності перед законом). Є різниця між цінностями та правовими нормами чи інститутами. Якщо закони є обов'язковими до виконання та дотримання, що забезпечується державними інститутами (поліцією, судовою системою), то цінності в демократичному суспільстві є вибором кожної людини, що не потребує примусу з боку держави [1, 47]. Така відмінність не означає, що правові норми не можуть бути цінностями. Історія формування ліберально-демократичних суспільств показує, що саме цінності, фундаментальні права і свободи людини, рівність перед законом, є підґрунтям для боротьби за їх інституалізацію. У праці «Модернізація, культурні зміни і демократія» Рональд Інглхарт та Карл Венцель обґрунтовують думку, що цінності самовираження відіграють ключову роль у зародженні демократичних інститутів [70]. Тобто розповсюдження цінностей самовираження стимулює людей висувати вимоги до існування таких інститутів, які дозволять їм діяти згідно з їх власним вільним вибором. Якщо демократія та рівність усіх громадян перед законом не стануть суспільною цінністю, то наявність демократичних правових норм та інститутів нічого не змінить у суспільстві. У праці «Істинне зіткнення цивілізацій» Рональд Інглхарт висвітлює вплив цінностей на інституційну еволюцію суспільства на прикладі того, що в ісламських народах толерантність до різних сексуальних орієнтацій та гендерної рівності не стане всеосяжною навіть попри діяльність демократичних інститутів через відповідні культурні традиції [71, 68]. Процес зміни цінностей, в українському контексті – європеїзації, складний та повільний, на відміну від створення демократичних інститутів. Проте якщо цінності закріпляться у свідомості більшості населення, то

дієвість демократичних інститутів буде набагато ефективнішою. Тому процес інституалізації демократичних цінностей включає не лише юридичну транспортацію європейських практик, але першочергову реальну боротьбу за права і свободи людини. Якщо справді відбуватиметься трансформація українського законодавства на європейський манер, демократичні інститути не будуть сприйматися серйозно більшістю населення, адже відбулося необхідних ціннісних змін. Цінності змінюються в суспільстві завдяки процесам, що часто перебувають поза політичною компетенцією національної держави, а саме: індустріалізації, глобалізації, впливу міжнародних організацій – і передаються як вимоги до влади через суспільно-політичні рухи і вибори. Тому зміни не слід очікувати від політиків, а всередині суспільства. «Світове дослідження цінностей» - це порівняльне дослідження, яке проводиться з 1981 року на основі методології професором Інглхартом з Мічиганського університету (США). Воно швидко стало одним з найбільш широко використовуваних та авторитетних міжнародних досліджень, охоплюючи майже 120 країн/суспільств (майже 95% світового населення). Україна приєдналася до «Світового Дослідження Цінностей» (World Values Survey) в 1999 році (четверта хвиля WVS) [110]. Згідно до даних дослідження опублікованих у 2020 році, в українському суспільстві домінують цінності збереження сталих традицій та низький рівень прихильності до цінностей самоствердження та «відкритості до змін [110]. Українські показники практично не відрізняються від інших країн пострадянського простору. Різниця українських результатів у тому, що оцінка ролі влади є значно вищою на відмінність від країн Західної та Центрально-Східної Європи. Значущість влади в очах українців висока, цінності самоствердження не підтримуються, відкритість до змін відсутня. Таким чином, влада розуміється як умова для достатка і загального добробуту, тоді ж як у сусідів вона є радше результатом досягнення. Численна кількість українців часто не розуміє значення демократії та слабо визнають важливість захисту прав людини, свободи слова та рівності перед законом. Відсутність широкої підтримки ліберально-демократичних цінностей серед громадян України призводить до

недієвості демократичних інститутів та недотримання принципу верховенства права. У межах європеїзації українці мають перетворити повагу до прав людей, до рівності усіх перед законом, що призведе до впровадження цінностей самоствердження і перетворення його на фундамент боротьби за запровадження демократичних інститутів, на базові цінності українського суспільства.

Дослідження цінностей українців, вказують на низький рівень цінностей самовираження, які важливі для європеїзації. Методологія Ш. Шварца допомагає скласти характеристику цінностей сучасних українців. В рамках цих досліджень виділяються десять базових типів цінностей (мотивацій): влада, досягнення, універсалізм, доброзичливість, традиція, конформність, безпека, гедонізм, самостійність та стимуляція [101, 14]. Ш. Шварц об'єднує ці мотивації в блоки цінностей, відомі як коло Шварца: цінності збереження, "відкритість до змін", "вихід за межі свого Я" та самоствердження. Найменш сумісними є цінності збереження та цінності, які утворюють блок "відкритість до змін", а також цінності самоствердження та цінності, які віднесені до "виходу за межі свого Я". Зворотне, сумісність цінностей вказує на їх близькість на колі, що одночасно відображає як конфлікт, так і можливу сумісність цих цінностей. Результати «World Values Survey», яке займається дослідженням цінностей щодо України зокрема, опубліковані у 2020 році, показують, що в українському суспільстві переважають цінності збереження, а прихильність до цінностей самоствердження та «відкритості до змін» є низькою [110]. Україна в цьому контексті ціннісного виміру мало відрізняється від країн пострадянського простору. Однак, є деякі особливості, що виділяють українське суспільство серед цих країн, а саме висока підтримка цінності влади та низька оцінка доброзичливості. Висока значимість влади, при недостатній підтримці цінностей самоствердження та відкритості до змін, свідчить про те, що влада вважається не результатом особистих зусиль, досягнень та здібностей, а як умова для досягнення багатства та добробуту. Основними цінностями для української боротьби за встановлення демократичних інститутів у ліберально-демократичних суспільствах, які ще не є загально визнаними

цінностями в українському суспільстві, є права та свободи індивіда, рівність перед законом, які зростають разом з цінностями самоствердження. Це спричиняє ситуацію, коли демократичні інститути в Україні є недієвими, а верховенство права є справжньою проблемою через те, що нема широкої підтримки ліберально-демократичних цінностей.

Наступною книгою, яку варто проаналізувати в контексті дослідження ролі цінностей в суспільствах є праця «Модернізація, культурні зміни та демократія» Рональда Інглгарта та Крістіана Вельцеля, де автори досліджують зв'язок між модернізацією, культурними цінностями та демократією. Вони заглиблюються в зміни, які відбуваються в суспільствах під час процесів модернізації та наступного впливу на культурні цінності та політичні системи. Автори стверджують, що в міру модернізації суспільства відбувається зміщення цінностей від традиційних, зосереджених на виживанні та матеріальній безпеці, до постматеріалістичних цінностей, які наголошують на самовираженні, автономії та якості життя [70, 15]. Вони пропонують теорію під назвою «культурна карта Інглгарта-Вельцеля», яка відображає варіації культурних цінностей у різних суспільствах. У книзі розглядається зв'язок між цими культурними змінами та появою та стійкістю демократії. Це свідчить про те, що в міру того, як суспільства розвиваються і стають більш модернізованими, вони мають тенденцію розвивати культурні рамки, які сприяють демократичній практиці та інститутам. Автори підкреслюють важливість постматеріалістичних цінностей у підтримці демократичного врядування, індивідуальних свобод, гендерної рівності та толерантності. Вони на прикладі Шварца досліджують, як культурні зміни впливають на політичну участь, соціальну довіру, системи політичних партій і стабільність демократичних режимів. Ця праця пропонує Україні декілька шляхів до демократизації [70]:

1. Засвоєння постматеріалістичних цінностей: Інглгарт і Вельцель підкреслюють важливість постматеріалістичних цінностей, таких як самовираження, автономія та якість життя, для підтримки демократичного правління. Оцінка поширеності та зростання таких цінностей в Україні може дати розуміння потенціалу країни для

демократичного розвитку та узгодження її суспільних цінностей з демократичними принципами.

Епоха постмодерну знаходиться на стадії формування, а для деяких більш розвинутих суспільств - на стадії інтенсивного розвитку. Ця дійсність є новою для людського досвіду. Чітких стратегій для постмодернізації не існує, кожна країна має власні історичні та культурні бекграунди, які впливають на динаміку трансформації. Теорію постмодерного суспільства доцільно використовувати для аналізу розвинутих західних суспільств, таких як США, Канада та країни Європи. Говорячи про Україну, то назвати її середовище постмодерним не можна, однак очевидним є те, що всі її сфери значною мірою вестернізувалися внаслідок глобальних процесів [16, 98].

Станом на 2024 рік українське суспільство можна охарактеризувати як суспільство модерну з елементами постмодерну. Внаслідок соціокультурних трансформацій, відбувся неостаточний перехід України до постмодерного суспільства. Вони являють собою тривалий процес, який веде до якісних змін у всіх аспектах суспільства, які включають не лише культурну сферу, а й впливають на загальний людський розвиток, здійснюючи перехід від однієї соціальної реальності до іншої, у якому беруть участь всі учасники соціальних відносин. Зміна цінностей відбувається протягом багатьох років, просувається повільно, але призводить до значних зрушень. Враховуючи те, що Україні вдалося здобути свою незалежність менше півстоліття тому, зрозуміло, що очікувати швидкі ціннісні трансформації не варто.

Якщо перекладати теорію Інглхарта на віковий розподіл, то приналежність до кожної з груп - матеріалісти, змішані та постматеріалісти - є приблизно однаковою для вікових категорій 15-29 років та 30-49 років, за винятком групи віком 50 років і старше[71]. У цій віковій категорії спостерігається найбільше прибічників матеріалізму та найменше – постматеріалізму. Серед вікової категорії 15-29 рр. найбільша кількість постматеріалістів – 6%. Цей факт є аргументом на користь “теорії соціалізаційного лагу” Р. Інглхарта [71], згідно з якою молоді люди мають

більшу схильність до постматеріалістичних цінностей порівняно зі старшими поколіннями. Це пояснюється економічними умовами, що характеризували їхній період зростання.

Індекс постматеріалізму в Україні (за Р.Інглхартом), на основі 4 показників (2011 р.), за віком, %

Україна				
Всього	Вік			
	15-29 років	30-49 років	50 + років	
МАТЕРІАЛІСТИ	46,2	40,0	46,8	49,8
ЗМІШАНІ	50,1	53,9	50,1	48,1
ПОСТМАТЕРІАЛІСТИ	3,7	6	3,1	3
Всього (N)	1500	340	489	672

(див.Додаток D)

Оскільки економічна ситуація під час дорослішання молодого покоління є значно кращою, ніж тоді, коли зростали сучасники Радянського Союзу, це сприяє більшому бажанню та можливостям людям до 30 років задумуватися про цінності відмінних від економічних. Країни, де домінують розвинені постматеріалістичні цінності, характеризуються відносно вищим рівнем задоволеності життям, оскільки це впливає з попереднього економічного розвитку. Часто факт проживання у ССРСР, яке супроводжувалось бідністю населення, корелюється і з рівнем щастя суспільств. У 1990-х роках найнижчий рівень суб'єктивного добробуту у світі спостерігався не в економічно найбідніших суспільствах, таких як Індія чи Нігерія, а в колишніх комуністичних суспільствах. Індія та Нігерія є найбіднішими суспільствами на і вони демонструють нижчий рівень суб'єктивного добробуту, ніж будь-яке розвинене індустріальне суспільство. Але колишні комуністичні суспільства надзвичайно відстають: їхні люди набагато менш щасливі, ніж люди в інших суспільствах, навіть набагато бідніших [70]. Тому

людям, які проживали в часи існування СРСР, важче відмовитися від економічних цінностей, тоді ж як покоління незалежних років України більш відкрите до посперіалізму. Одним з підтверджень того, що переважна більшість українського населення все ще дотримується матеріалістичних цінностей, є відповіді на запитання опитування: «Яку з наведених проблем ви вважаєте найбільш серйозною для світу загалом?» і «Чи стикалася ваша сім'я з нестачею грошей протягом останніх 12 місяців?» за даними World Values Survey за період 2010-2014 років [110]. Ситуація на 2024 рік є схожою, адже війна спричиняє додаткові економічні проблеми. Отже, більше половини опитуваних вважають, що люди, які живуть у бідності та нужденності все ще найбільша проблема людства. Так само як третина населення часто відчуває нестачу грошей, що унеможлиблює бажання людей до саморозвитку.

За останні 12 місяців відчували нестачу грошей	Часто	29,6
	Іноді	32,8
	Рідко	22,1
	Ніколи	15,4
	Всього (N)	1500

(див. Додаток Е)

Загалом, підвищення важливості постматеріалістичних цінностей з молодшинням суспільства надає підстави припускати, що в майбутньому можливе поліпшення соціокультурного стану в Україні у бік постматеріалістичних суспільств. Такий розвиток підтверджує гіпотезу соціалізаційного відставання Р. Інглхарта, виявляючи значний розрив у цінностях між різними поколіннями. Розвиток цінностей самовираження є ключовим для України на цьому етапі, оскільки це знаменуватиме виникненню стабільної демократії та громадянського суспільства. Соціально-економічний розвиток зміцнює матеріальну, інтелектуальну і соціальну незалежність людей, породжує у них відчуття життєвої

безпеки та автономії, дозволяє зосередитися на самореалізації, участі в громадських процесах та підвищенні якості життя [16].

2.Активізація соціальної довіри та політичної участі. У роботі авторів обговорюється зв'язок між культурними цінностями та соціальною довірою, а також політичною участю. Ці фактори відіграють важливу роль у функціонуванні демократичного суспільства. Рівень соціальної довіри до війни в Україні був невисоким, проте з початком повномасштабного вторгнення 2022 року, згідно з дослідженнями Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) в 2021-2022 роках, Збройні Сили України надалі зберігають найвищий рівень довіри в Україні, а протягом останнього року (з грудня 2021 року до грудня 2022 року) рівень довіри зростає з 72% до 96% [9]. У грудні 2021 року 27% опитаних довіряли Президенту (і баланс був від'ємним -23%, що означає перевагу недовіри над довірою), проте протягом 2022 року цей показник зріс до 84% [9]. Щодо волонтерів, довіра до них зростає з 68% до 84%[9]. Також зростає довіра до інших силових структур: до СБУ зростає з 29% до 63%, а до Національної поліції – з 30% до 58% (баланс зріс з -14% до +45%)[9]. Більше того, покращення проявляється і в сприйнятті Верховної Ради та Уряду. Уряду довіряли 14% у 2021 та 52% у 2022 році[9]. Що стосується ВРУ, загалом показники довіри не є високими, проте довіра піднялась: з 11% до 35%[9]. Як бачимо, до війни рівень соціальної довіри був досить низьким аби вважатися демократичним суспільством, проте моральний шок у вигляді збройного конфлікту змусив людей більше довіряти владі у такий важкий час. Політична участь українців є посередньою. За даними Центральної виборчої комісії, загальна явка на президентських виборах становила близько 63% [21]. Тоді як за даними Центральної виборчої комісії, загальна явка на парламентських виборах становила близько 49% [21]. Такі показники є досить дивними, адже парламентські вибори дозволяють громадянам обирати безпосередніх представників інтересів у парламентів, що впливає на покращення якості життя народу, тоді ж як президентські вибори з точки зору громадянського суспільства є менш важливими, оскільки Президент відповідає за зовнішню політику. Показники можна порівняти

з явкою в інших європейських демократіях. Останні парламентські вибори до Палати представників США відбулися у листопаді 2020 року, і загальна явка становила близько 66.8% [61]. Останні парламентські вибори в Франції відбулися у червні 2017 року. Згідно з офіційною статистикою, загальна явка на цих виборах склала 48.7% у першому турі і 42.6% у другому турі [80]. На останніх парламентських виборах у Великій Британії, які відбулися у грудні 2019 року, загальна явка становила 67.3% [68]. Згідно з офіційними даними, загальна явка на останніх парламентських виборах у Польщі 2019 року становила 61.7% [107]. Можна зробити висновок, що явка на парламентських виборах які є волевиявленням народу за депутатів, які будуть представляти інтереси в парламенті, є дещо нижчою ніж в західних демократіях Європи, та бажає бути вищою.

3.Розвиток демократичних інституцій. Інглгарт і Вельцель досліджують зв'язок між культурними цінностями та стабільністю демократичних інституцій [71]. Вивчаючи культурні основи демократії, політики в Україні можуть оцінити сильні та слабкі сторони існуючих демократичних інститутів і визначити стратегії для підвищення їх ефективності та стійкості.

РОЗДІЛ ІІІ. УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ

3.1. Україна у дискурсі Європейського Союзу

Для визначення українського дискурсу серед європейських вчених важливо ознайомитися з поняттям. Теорія дискурсу розуміє дискурс як складову соціальної реальності, а не просто її відображення. Як підкреслила Лене Хансен, «політичні дискурси за своєю суттю є соціальними, оскільки політики звертаються до політичної опозиції, а також до ширшої публічної сфери, намагаючись інституціоналізувати своє розуміння ідентичностей і варіантів політики, які поставлені на карту» [66, 638]. Приписуючи значення, дискурс робить світ

зрозумілим і створює інтерпретаційні диспозиції для акторів, але він також «операціоналізує певний режим істин, виключаючи інші можливі способи ідентичностей і дій» [84, 229]. Такі ланцюги конотацій можна ідентифікувати в європейських політичних дебатах щодо євроінтеграції східноєвропейських країн. Наприклад, опис політики через використання "лінгвістичних елементів", які входять до "асоціативного ланцюга" або структури значень, що існувала у дискурсі часів холодної війни, полягає в "конотації" Росії як опонента, а спільне сусідство — як арена конфлікту між двома блоками, що актуально і наразі. Загальна ідея теорії дискурсу за відомими теоретиками Лакло і Муффом полягає в тому, що соціальні явища ніколи не бувають закінченими або повними [74]. Значення ніколи не може бути остаточно зафіксованим, і це відкриває шлях для постійних соціальних суперечок щодо визначень суспільства та ідентичності, що призводить до соціальних наслідків. Завдання аналітика дискурсу полягає в тому, щоб скласти хід цієї боротьби, щоб закріпити значення на всіх рівнях соціального. Лакло і Муфф розвинули свою теорію шляхом деконструкції інших теорій. Уважне читання інших теорій, стверджують вони, відкриває їхні неаргументовані припущення та внутрішні суперечності. Таким чином розкривається ідейний зміст інших теорій, а виявлені протиріччя можуть бути перетворені на інструменти для подальшого мислення.

За Лакло та Муфф, дискурс є відкритою системою значень певної вузлової точки дискурсу (*nodal point*), що займає центральне і привілейоване місце у дискурсі, бо всі інші знаки розкривають її зміст [74]. Вузлові точки є порожніми, бо самі себе вони не визначають, а набувають значення через інші точки (значення). Створення дискурсу автори називають артикуляцією, яка полягає в тому, що елементи області дискурсу (нашої мови, значень природньої або формалізованої мови) перетворюються на моменти дискурсу. Моменти дискурсу завжди неповно визначають вузлову точку, тому система дискурсу є одночасно обмежуючою стосовно значень вузлової точки і відкритою до змін, які відбуваються шляхом залучення нових елементів мови до визначення вузлової точки.

Дискурс набуває перемоги, коли стає очевидним і непроблематизованим сприйняттям світу, яке Е. Лакло та Ш. Муфф називають міфом, що виникає в результаті «організації суспільної згоди» [74]. Міф стосується явної соціальної структури колективних ідентичностей, яка відображає розташування колективних ідентичностей всередині держави (національна держава) та у світовому просторі (Захід – Схід, Європа – Азія). Міфічний простір завжди є якісним: європейськість сприймається як знак вищої якості або осередок безпроблемного життя і демократії, тоді як азіатськість – навпаки, як політично нестабільна, диктаторська і небезпечна зона.

Для ознайомлення з поняттям дискурсу, було проведено дискурс аналіз за алгоритмом (див. Додаток F) для тексту Катарини Волчук «Подолання викликів вступу до ЄС у Східній Європі: уникнути чистилища» [109].

1. Вузлова точка (точки): політика ЄС щодо східних сусідів у контексті агресії Росії проти України.

2. Моменти дискурсу: геополітична увага, членство в ЄС, символізм, надання статусу кандидата, умови для вступу, виклики інтеграції, реформи, внутрішні еліти, економічні зв'язки, корупція.

3. Ключові ідентичності: суб'єкти: ЄС, Грузія, Молдова, Україна, Росія. відносини: ЄС надає перспективу членства трьом країнам; ці країни мають виконати умови; Росія створює перешкоди для їх інтеграції.

4. Транзитивність: дії суб'єктів: ЄС надає перспективу членства і підтримку; Грузія, Молдова та Україна прагнуть виконати умови для вступу; Росія намагається дестабілізувати ситуацію.

5. Інтердискурсивність: поєднання наукового, історичного та політичного дискурсів, а також ліберального та геополітичного дискурсів.

6. Модальність повідомлення: інформація подається з позицій імовірності та необхідності, підкріплена науковим дискурсом та геополітичним аналізом.

7. Номіналізація: "Було надано статус кандидата в ЄС Молдові та Україні."
"Представлено умови для відкриття переговорів про вступ."

8. Виробник, розповсюджувач і споживач дискурсу: виробник - автори аналізу; розповсюджувач - ЗМІ та аналітичні центри; споживач - політичні еліти, науковці, громадськість.

9. Міф: синхронічна структура простору, де Захід (ЄС) символізує прогрес та демократичні цінності, а Схід (Росія) - загрозу та дестабілізацію.

Отже, розглянувши цей приклад дискурс-аналізу, можна зробити висновок, що Україна до теперішніх подій переважно не розглядалася як європейська держава за ціннісними показниками. Україна була таким собі транзитом між глобальним Заходом у вигляді ЄС та США та Сходом, представленим Росією. Часто зустрічалися поняття «недоЄвропа», «недоРосія», які фактично відповідали невизначеності українського суспільства, яке протягом свого розвитку дрейфувало між двома ідеологічними світами.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року змусило Європейський Союз надати питанню східних країн виразного значення. Хоча членство в ЄС залишається важливою геополітичною метою для Грузії, Молдови та України, країни не можуть уникнути довгого, заплутаного процесу узгодження з набором правил ЄС, який постійно розширюється та розвивається, відомим як *acquis* [109]. Цей збір правил тепер перевищує 80 000 сторінок, прийнятих центральноевропейськими країнами, які приєдналися до союзу в 2004 році. На щастя, три східноєвропейські країни (Польща, Угорщина, Словенія) не починали з нуля, оскільки вони активно працювали над гармонізацією своїх законів і практик ЄС у рамках Угод про асоціацію між ЄС та кожною відповідною країною. Ці угоди спрямовані на сприяння політичній асоціації та економічній інтеграції з ЄС. Річард Янгс Карнегі зазначив, що «ці угоди виявилися недостатніми для створення «необхідних рівнів прямої демократичної участі та можливостей безпеки, які зараз є вирішальними для посилення політичної сили цих трьох країн» [111]. Угоди про асоціацію містять численні конкретні технічні зобов'язання, проте в інших аспектах вони не викликають значного політичного відгуку. Це підкреслює, що відсутня довгострокова стратегія щодо розвитку інтеграції з ЄС,

питань безпеки та демократії в Східній Європі. Найбільше проявився цей недолік в Грузії, де під керівництвом уряду "Грузинської мрії" з 2016 року спостерігався значний спад демократичних стандартів. З 2020 року цей спад навіть ще загострився під впливом Угоди про асоціацію та Поглибленою і всеохопною зоною вільної торгівлі (ПВЗВТ). Фактично, погіршення відносин з ЄС стало великим викликом для країни, яка протягом довгого часу вважалася лідером в процесі євроінтеграції. Політична ситуація в Грузії нагадує ситуацію в Україні за часів президента Віктора Януковича в період 2010–2014 років, коли еліти країни займалися розкраданням державних ресурсів за мовчазної підтримки Росії, яка використовувала економічні важелі впливу заради поширення проросійських наративів. Такі спади демократії показують недостатнє ціннісне єднання з Європейським Союзом, коли зміни в уподобаннях еліт, а не привабливість ЄС, визначають стосунки з ЄС. Росія надала Грузії стимули, такі як відновлення торгових потоків, які раніше були заблоковані Москвою, що може допомогти Росії обійти західні санкції [109]. Ці економічні можливості сприяють відновленню грузинської економіки та підвищують шанси партії "Грузинська мрія" на перемогу на парламентських виборах 2024 року. Однак з великою кількістю проєвропейських громадян Грузії можлива політична криза. Подібно до ситуації в Україні в 2013 році, зміна курсу Грузії з Європи на Росію може спровокувати громадський протест [109]. Оскільки Російська Федерація користується слабкістю демократичних інститутів, що підкріплюється нестабільними демократичними цінностями в країнах, це дозволяє їй перешкоджати процесу європейської інтеграції та використовувати еліт на свою користь.

«Українська криза» як явище в європейському дискурсі, яке почалось з російською анексією Криму у 2014 році, підтвердила уявлення про те, що ЄС і Росія залучені в геополітичне змагання за їхніх спільних сусідів (східноєвропейські країни). Після перемоги Революції Гідності в Україні 13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про затвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи в цьому напрямку»,

якою підтвердила незворотність євроінтеграції України, яка має на меті вступ до Європейського Союзу [13]. Цією постановою Верховна Рада України рекомендувала виконувачу обов'язків Президента України та Кабінету Міністрів України здійснити ряд невідкладних кроків у сфері євроінтеграції, особливо в контексті укладення Угоди про асоціацію Україна – ЄС. Підтримку курсу на євроінтеграцію традиційно виражала також і Верховна Рада України. Наприклад, це відображено в положеннях Постанови Верховної Ради України «Про парламентські слухання з питань співробітництва України та ЄС», прийнятої 28 листопада 2002 року; в Заяві Верховної Ради України від 22 лютого 2007 року про початок переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС, а також в Постанові Верховної Ради України від 19 травня 2011 року про рекомендації парламентських слухань щодо стану та перспектив розвитку економічних відносин між Україною та ЄС та Україною та Митним союзом [14].

Угода про асоціацію України, а також подібні угоди Грузії та Молдови, укладені в рамках Програми Східного партнерства (СП) у 2014 році, слідує концепції диференційованої інтеграції третіх країн, яку ЄС застосовував до своїх сусідів з початку 1990-ті роки. Колишні єврокомісари Штефан Фюле (з питань розширення та сусідства) і Карел де Гухт (з питань торгівлі), які керували переговорами щодо угод про асоціацію з країнами Східного партнерства, заявили, що ці угоди є «найамбітнішими», які ЄС коли-небудь домовлявся з третіми країнами [50]. Політика України, спрямована на зміцнення відносин з Європейським Союзом, ґрунтується на Законі України від 1 липня 2010 року «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики». Згідно зі статтею 11 цього Закону, одним із основних пріоритетів зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції країни в європейський політико-економічний та правовий простір з метою отримання членства в Європейському Союзі» [12]. Проте, європейська інтеграція в Україні, яка була започаткована ще з отримання незалежності, полягала у низці заходів та політичних стратегій, спрямованих на наближення України до структур Європейської спільноти. Ці дії передбачали ратифікацію та впровадження

законодавства, яке відповідало стандартам ЄС, реформи в сфері політики, економіки, права та громадянського суспільства і участь в програмах та ініціативах ЄС. Україна перейняла модель східноєвропейських країн (Угорщини, Польщі), які протягом багатьох десятиліть перебували під авторитарним правлінням, не маючи природніх західно демократичних цінностей, притаманним стабільним демократичним режимам. Отже, з 2014 року були прийняті закони для виконання умов для набуття статусу кандидата в ЄС.

Московський підхід нульової суми та використання жорсткої сили того часу в її «ближньому зарубіжжі» були завжди яскраво вираженими. Наприклад, спроби Росії взяти під контроль білоруську внутрішню політику просуваючи наративи так званого «союзного государства». Так, результативно просувається реалізація 28 Союзних програм, які визначали пріоритети економічної та політичної інтеграції Білорусі та Росії на 2021-2023 р.р. [18]. Згідно до оновленої політики, процес інтеграції у межах союзу передбачає формування єдиного економічного простору, спільної валюти, об'єднання енергетичних систем, узгодження торгової та митно-тарифної політики, створення єдиної правової системи тощо. Якщо російська боротьба за вплив на східноєвропейські держави була очевидною, тоді тенденція ЄС прийняти геополітичну позицію щодо своїх східних сусідів була проявлена саме з нападом Росії на Україну, яка перебуває на «зіткненні цивілізацій» [69]. В останньому дослідженні, що розглядає реакцію ЄС на українську кризу та вплив цієї кризи на зовнішню політику ЄС, Річард Янгс вказує на те, що підтримка ЄС певних політичних цінностей і реформ стає все більше розглядається як геополітична перевага порівняно з Росією і стає об'єктом уваги у геостратегічній дипломатії [40]. Ще в 2013 році Брюссель у намаганні конкурувати з впливом Москви, пом'якшив свої умови щодо потенційного вступу України до ЄС, щоб стимулювати Віктора Януковича підписати Угоду про асоціацію [75, 334]. Так само безвізові режими з Україною і Грузія представлені як способи допомоги країнам пострадянського простору, коли вони роблять спроби відійти від орбіти Москви.

Війна яка розгорнулася з новою силою в Україні в 2022 році, коли Росія перетворила всю територію на фронт, стає не лише боротьбою двох держав за певні ресурси, але і викликом цілій системі цінностей. Україна стала захисником демократичного світу, виборюючи своє право самостійно обирати вектор внутрішньої та зовнішньої політики. Так деякі науковці вважають, що лише з повномасштабним вторгненням у 2022 році та офіційним визнанням дій російської армії розгортанням війни в центрі Європи українці відчули зовнішню загрозу та остаточно визначилися зі стороною союзників та ворогів. Доктор Джейсон Стенлі визнав війну на території України – війною за демократію. «Війна в Україні є центральною в давній діалектиці колоніалізму, тиранії та демократії. Світу життєво важливо зрозуміти, що ця війна – це не війна Заходу проти Сходу, а війна за цінності демократії – свободу, толерантність і прозорість, а також їх реалізацію у вільних і чесних виборах, безкоштовній системі освіти, яка позбавлена пропаганди, вільній та критичній пресі», - стверджує автор [102]. Очевидно, українці обрали свою сторону, а повномасштабний напад Росії став тим тригером, який спровокував прояв непокори до авторитарної насильницької системи, яка насаджується сусідом.

Війна, розпочата Володимиром Путіним 24 лютого, знаменує серйозну ескалацію в триваючій восьмирічній кампанії російської військової агресії проти України. Одним із ключових чинників конфлікту є тривога російського диктатора через спроби України відвернутися від Москви та інтегруватися в євроатлантичну спільноту націй [34]. Путін боїться, що виникнення «європейської України» може спровокувати необхідні зміни в самій Росії та призвести до подальшого етапу поступового, але стабільного занепаду сучасної Російської імперії. Як свідчить нинішнє вторгнення, він готовий на все, аби не втратити вплив на Україну. З початку повномасштабного вторгнення російські чиновники не раз зверталися до ядерних погроз, аби уникнути українських успіхів на фронті та демотивувати і військових, і населення. 11 січня Старший соратник президента Володимира Путіна попередив, що будь-які українські атаки на ракетні пункти в Росії зі зброєю,

наданою Сполученими Штатами та їхніми союзниками, загрожують ядерною відповіддю з боку Москви [94]. 18 лютого 2024 року Заступник голови Ради безпеки Російської Федерації Дмитро Медведєв пригрозив Сполученим Штатам і Європі ядерною війною, якщо Росія повернеться до своїх визнаних кордонів з 1991 року [29]. Такий результат він називає «незворотним розпадом нинішньої Росії, яка за Конституцією включає нові території». Медведєв вважає, що після цього почнеться "громадянська війна з десятками мільйонів жертв" і "загибель майбутнього Росії". Тобто вступ України до європейської сім'ї для Росії є ознака слабкості та поступового програшу. Україна в російському політичному дискурсі є невід'ємною частиною своєї імперії, тому сучасні російські політики, які ностальгують за ССРСР, не бажають випустити країну з простору свого впливу, а навпаки хочуть зробити її своїм сателітом, як було зроблено у випадку з Білоруссю.

Олена Галушка, співзасновник Міжнародного центру «Українська перемога»: Надання Україні статусу кандидата в ЄС було б потужним символічним кроком, який мав би й відчутні практичні наслідки для країни [34]. Вступ України до Європейського Союзу є ознакою перемоги західних демократичних цінностей, які стали поширюватися на Схід, залишаючи в минулому старі радянські наративи. Більше того, Тарас Кузьо, науковий співробітник Товариства Генрі Джексон, вважає, що статус кандидата виведе Україну з геополітичної сірої зони між Євразією та Європою [34]. Це твердо поставило б Україну на європейський шлях, що веде від Москви та проекту Євразійського економічного союзу, який Путін намагався побудувати навколо ядра Росії, Білорусі та України. Такої ж думки дотримується Енді Хандер, президент Американської торговельної палати в Україні: «Повідомлення про отримання статусу кандидата в ЄС чітко: Україна повертається додому. Україна повертається до європейської родини народів, чії цінності вона поділяє, і відходить від ярма жорстокої удущення Росії» [34].

3.2. Три моделі європеїзації суспільства

Європеїзація – не лінійний процес, який потребує глобальних трансформацій у суспільному просторі. Природна еволюція західних цінностей та традиційних інституцій тривали століттями. Україна не може пережити той самий шлях, адже має унікальний історичний бекграунд, який сформував чинний культурно-політичний ландшафт. Та як тоді завершити процес європеїзації та наблизитися до «Західного світу»? Перш за все, необхідно усвідомити, що в результаті Україна не має стати копією країн Західної Європи. Українцям притаманні культурні особливості, які відмежовують нас будь-якої іншої нації. Навіть якщо ми пройдемо століття послідовного розвитку, що призведе до приєднання України до організації економічно розвинених держав, ми не зможемо злитися з ними. Основна відмінність полягає у тому, що західноєвропейці, зокрема англосакси, надають перевагу індивідуальності у всьому: в правах і свободах, а також у відповідальності. Українці, з іншого боку, проявляють індивідуалізм у першій сфері, але колективізм - у другій. Це відрізняє нас від успішних постмодерних країн Східної Азії, чиє населення виявляє колективістські риси у всьому, тому ми і є тим самим простором між Азією та Європою. Оскільки приклад України як і кожної окремої країни є унікальним, необхідно розробити свій план трансформації, створити свою власну модель європеїзації, яка відповідатиме особливостям українського культурно-політичного простору.

Українські території століттями перебували частинами різних державних утворень, що спричинило формування різних сукупностей цінностей в населення окремих регіонів. Результати дослідження WVS доводять це, підтверджуючи ціннісну диференціацію регіонів України [110]. Традиціоналізм притаманний західним регіонам, тоді ж як на Сході люди схильні бути секулярними зі схильністю до цінностей виживання [5]. Відтак, створюється конфлікт секулярно-раціональних та традиційних цінностей, що спричиняє вже довготривале напруження між частинами країни. Для того, аби наблизитися до європейських цінностей та продовжувати постмодернізацію, населення України, включно з досить полярними західними та східними регіонами повинне здобути консенсус

щодо своєї співпраці, визнаючи унікальні цінності один одного. Тоді ж традиціоналізм і секулярність зможуть функціонувати як цінності в єдиному українському культурному просторі.

Україна безумовно перебуває на тому етапі, коли європейські цінності, де цінності самовираження зберігають панівне місце, стають найбільш бажаними для суспільства. Статистика показує, що із 30 країн, що мають найвищий індекс людського потенціалу, який відображає розвиток цінностей самовираження, 22 належать до "старої" Європи та англосаксонського світу, 3 - до "нової" Європи і 4 - до країн Східної Азії [77]. Ці цінності часто називаються західними, бо вони стали домінуючими вперше саме в Західній Європі та поміж англосаксів. Якщо, як ми вже вказували, у цьому регіоні такі цінності еволюційно стали основними, то в країнах постсоціалістичного світу, а також у Східній Азії розвиток постмодерних цінностей відбувався прискореним шляхом. За впливу державних структур чи громадянського суспільства було сформовано відповідні інститути, які просували постмодерні цінності [15]. Якщо інститутам вдавалося залишатися актуальними протягом десятиліть, зміна поколінь не призводила до втрати популярності, а навпаки, населення звикало до нового порядку речей. Український історик Ярослав Грицак вважає, що «у більшості людей цінності формуються у підлітковому та юначому віці, і носять неминучий відбиток часу, на який цей вік припадає» [5]. Саме тому коли ми говоримо про формування ціннісного стержня, то перш за все варто говорити про освітні та культурні інституції. Є три шляхи постмодернізації, на які варто звернути увагу Україні, які проходили країни, які не належать до «основоположних західного світу» [15]:

1. Центральєвропейська модель.

Відповідно до першої моделі, здійснюється «шокова терапія» та ринкова лібералізація [15]. Відповідальність за подібні дії знаходиться на низах. Цим методом активно користувалися країни пострадянського простору наприкінці ХХ століття. Було проведено чимало змін, це можна проаналізувати на прикладі Польщі. Ця модель характеризувалася значною роллю громадянське суспільство у

проведенні реформ, адже саме народ тиснув на владу для впровадження ліберальних та демократичних змін. Власне, саме акти громадянської непокори призвели до падіння комуністичних режимів у країнах Східної Європи наприкінці 1980-х років. Спостерігався розвиток громадянського суспільства, підтримка неполітичних організацій, розширення медіа та освітніх інституцій, що сприяло зміцненню демократії та громадянської участі в управлінні країною. Більше того, польська влада імплементувала широкий список реформ у сфері економіки, права, освіти та культури. Вони у свою чергу сприяли створенню відкритого та конкурентоспроможного економічного середовища, що сприяло привабленню іноземних інвестицій та розвитку підприємництва. Влада надала особам демократичні права та свободи та закріпила відповідальність за впровадження економічних перетворень саме за «низами» через «шокову терапію» (проведення лібералізації економіки шляхом радикального переходу до вільного ринку) [15]. Оскільки польське суспільство було індивідуалістичним як у питанні свободи, так і в питанні відповідальності, тому прийняло цю роль, надану верхівкою. Оскільки Польща знаходилася під ідеями комуністичного режиму менше ніж 50 років, не встигнувши піддатися впливу соцієнтальних трансформацій, нові ліберальні інститути змогли закріпитися в державі. Це все призвело до відносно швидкого приєднання Польщі до європейської родини. Чи може Україна застосувати таку ж схему, звертаючись на приклад сусідів? Якщо дивитися на історію, то предки українців були індивідуалістами значно більшою мірою, аніж теперішнє суспільство. Система цінностей запорізьких козаків поєднувала ідеї рівності громадян, свободи висловлювання, права на вільний вибір запорозьких старшин, визнання інституційної першості козацької ради в системі політичного козацького устрою, підпорядкованості меншості рішенням більшості та громадянської дисциплін [Сас 672]. Відповідно, козацтво можна розглядати як форму самоврядування з демократичними цінностями. Проте довготривале перебування під владою Радянського Союзу, де вбивали інтелігенцію («Розстріляне Відродження 1933»), розкуркулювали заможних селян (30 січня 1930 року - «Про

заходи щодо ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації)), які основним інструментом поширення культурних цінностей, призвело до значного просідання демократичних норм в українському суспільстві. Навіть якщо б ми користувалися центральноєвропейською моделлю постмодернізації через «шокову терапію» та лібералізацію, це не стало б гарантією успіхів, які розділили інші східноєвропейські держави. Однією з причин стало те, що українське суспільство в кінці ХХ століття не було готовим до таких змін. Воно не могло прийняти ту саму відповідальність за їх імплементацію.

2. Східна модель.

У другій половині ХХ століття було використано модель східної постмодернізації в таких країнах як Японія, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур та Тайвань. Усі ці держави, за винятком Японії, де переважає синтоїстська культура, відносяться до конфуціанської цивілізації, яка характеризується корпоративно-авторитарною культурою [15]. У цих державах зміни відбувалися через авторитарне управління. Конфуціанські та синтоїстські норми спонукали населення до толерантного сприйняття змін, фактично продиктованих згори. Ці суспільства розвивалися з культурними парадигмами щодо того, що інтереси колективу та держави вище інтересів окремих індивідів, що притаманно консервативним партіям. Відповідно, такий лад мотивував населення докладати зусиль, аби виконувати вказівки влади, а не щоб проявляти ініціативу й орієнтуватися на імплементацію власних інтересів. Східна постмодерна модель є вдалим прикладом того, як країнам вдалося закріпити західноєвропейські демократичні цінності, у той же час зберігши унікальні традиційні культурні елементи [15]. Отже, ці країни наразі є демократичними з державним та ціннісним закріпленням поваги до особистості, її природних і громадянських прав та свобод. У той самий час, азійським суспільствам вдалося зберегти конфуціанські ціннісні орієнтири, які вже тисячоліттями є частиною їхнього культурного коду [15]. Успішний приклад східноєвропейських країн втім не запевняє, що це ідеальний маршрут для України. Справа в тім, що ця модель «сильної руки» може працювати лише при повній довірі

населення до владних інститутів. Українці ж постійні ставлять високі очікування до нової влади та не терплять, коли щось йде «не за планом», що доводить Революція Гідності, яка відбулася через зсув припустимої політики тодішнього Президента. Більше того, українці посідають перші місця за рівнем недовіри до влади. Цікаво, що такі результати є цілком стабільними для України в різні проміжки часу. Так, аналітично-консультативна фірма Gallup провела дослідження, результати якого показали, що «лише 9% жителів мають довіру до керівництва країни, це найнижчий рівень довіри у світі вже другий рік поспіль [22]. Це набагато нижче середнього показника для колишніх радянських держав (48%), а також середнього показника в світі (56%) у 2018 році», – ідеться в повідомленні [22].

Ще одне опитування на підтвердження тези проведено вже українською соціологічною службою Центру Разумкова. Стверджується, що більшість респондентів висловлюють недовіру державному апарату (чиновникам) (не довіряють їм 64%), політичним партіям (63%), судам (судовій системі загалом) (59%), Верховній Раді України (51%) [26]. Недовіра до влади є цілком виправданою в сучасному контексті, враховуючи, що з початком існування українців як національного утворення з ХІХ століття, була відсутня власна влада, яка б діяла виключно в українських інтересах. Хоча демократія і не стала цінністю всіх українців на цей момент, просто можна точно сказати, що загроза до авторизації суспільства не є високоюмовірною. Звісно, під час значних соціальних змін авторитарні настрої у суспільстві можуть зростати, особливо серед тих соціальних груп, які найбільше відчувають наслідки цих перетворень. Основою авторитарної свідомості є бажання «сильної руки» та перекладання відповідальності на конкретних осіб, а також глибока недовіра до демократичних процедур вирішення соціальних проблем [31]. Військовий стан, особливо тривалий, може спричинити ризики становлення авторитарного режиму насамперед через асиметричне зміщення владних повноважень в бік глави держави та виконавчих структур. Проте оскільки українцям притаманна недовіра до влади, а також радикальний індивідуалізм щодо прав і свобод, який робить «вплив згори» неможливим,

авторитарний зсув можна вважати нереалістичним варіантом розвитку подій в українському суспільстві. Отже, український контекст свідчить про те, що перехід до постмодерного суспільства за східною моделлю має обмежені перспективи. Наразі не спостерігається активного введення реформ щодо демократизації, у тому числі через перебування країни у стані війни, коли авторитарні прояви є більш реальними. До того ж, авторитарні режими проявляли послідовність у проведенні реформ. В Україні кожна нова влада надає перевагу забезпеченню власних інтересів, завертаючи нововведення попередників.

3. Ізраїльська модель.

Остання третя модель притаманна Ізраїлю. Її особливістю є те, що вона об'єднує риси першої та другої. Ізраїльтяни поєднали індивідуалізм і колективізм для утворення картини своїх цінностей. Народу притаманний егалітаризм, при цьому з прагненням до самореалізації та досягнення індивідуальної незалежності. Ситуація досить схожа з українською характеристикою цінностей, проте країна все ж не може піти за шляхом Ізраїля. Україна – моноетнічна держава, де український етнос займає більше 70% від населення, а Ізраїль є однією з найбільш багатоетнічною державою світу [105]. Домінантні цінності держави змінюються через вплив різноманітних груп. Тому хоч Ізраїль і ціннісно схожий на Україну, поєднуючи колективізм та індивідуалізм, проте демографічний контекст надто різний, аби використовувати приклад Ізраїля як фундамент для постмодернізації України. Ізраїльська національна ідея базується навколо сіонізму, де єврейський народ є ключовим [6]. Тоді ж як Україна поки не встановила конкретну національну ідею, яка б об'єднала більшість населення, включаючи дещо полярний Схід та Захід держави. Тому і третя, ізраїльська модель, не є такою, яку можна взяти як приклад для України.

Отже, оскільки успішні моделі Східної Європи, Азії та Ізраїля для утворення постмодерного суспільства з цінностями самовираження не закривають потреб українського суспільства, а найближча центральноєвропейська модель не може

бути імplementована через культурні відмінності, створені історичними подіями, Україні не залишається іншого вибору як сформувати власний проект.

Інституційні та ціннісні зміни є одними з найбільш компонентних та тривалих процесів у історії існування держави. Ще у 1964 році Т. Парсонс стверджував, що існує універсальна еволюційна динаміка, яка відбувається незалежно від впливу елітних осіб[89]. Таким чином, політичний розвиток, зокрема виживання та поширення різних типів режимів, відбувається за допомогою сил, які не координуються центральним апаратом. Існує конфлікт у інституціональній системі, який утворюється через те, що старі інститути є на межі заміни новими інституціональними утвореннями. Відповідно, відбуваються політичні дебати між прихильниками змін та захисниками «quo» статусу. Відповідно, інституції та цінності є результатом історичного розвитку, який ніколи не завершується. Цей процес продовжується через конфлікти, які виступають головним рушієм інституційних та ціннісних змін. Якщо у рамках структурного функціоналізму, про який вже було сказано раніше, інститути розглядалися переважно як місце політичних конфліктів між групами людей, чий інтереси були визначені наперед, не зважаючи на специфіку цього «боля бою», то неоінституціоналісти відзначали важливість норм і цінностей у визначенні того, як політичні організації повинні функціонувати [103]. Згідно з цією позицією, головним елементом у визначенні інституту є не формальні структури, правила та процедури, а сукупність цінностей, на яких ґрунтується процес прийняття рішень та поведінка членів організації [25, 416]. Відповідно, для того аби інституційні та ціннісні трансформації в суспільстві успішно відбулися та, основне, закріпилися як норма, вони не повинні бути радикальними, натомість послідовними, такими, які орієнтуються на довгострокову перспективу. Як ми бачимо на прикладі африканських та деяких азіатських країн, що вчинили так званий “democratic backsliding”, перехідний режим може повертатися до традиціоналізму. Які ж чинники можуть не допустити цього процесу, а навпаки сприяти подальшій демократизації?

2.3. Українська модель демократизації

Український шлях до євроінтеграції не є лінійним, він уповільнюється багатьма факторами. Основні проблеми, які пов'язані з побудовою демократії саме в Україні, можуть бути сформульовані таким чином:

1. Відсутність масової підтримки демократичних цінностей серед українського суспільства.

2. Гетерогенність суспільства. Тут мається на увазі різноманітність ідеологічних, етнічних, культурних та релігійних груп всередині держави, що в цьому випадку ускладнює побудову стабільної демократії.

3. Паралельність завдань. Україна перебуває у стані війни, що робить розвиток європейських цінностей, у тому числі побудову стійкої демократії, важчим.

4. Аморфність політичної еліти. Існуюча політична еліта неспроможна досягти консенсусу та виробити спільну ефективну програму демократичних реформ, що проявляється в недовірі до Уряду та Парламенту в українського населення за перебуванні при владі будь-якої партії.

5. Соціальне та громадське відчуження. Широкі громадські обговорення проектів демократичних перетворень відсутні, а форми контролю над владою недостатньо розвинені в суспільстві.

6. Відсутність верховенства права та захисту прав та свобод людини (фундаменту для демократизації). Хоча ці дві демократичні цінності закріплені в Основному законі, та, на жаль, не є дієвими в українському суспільстві через те, що вони ще не стали базовими у житті кожного громадянина в Україні.

Ці проблеми впливають на побудову демократії в Україні та потребують усунення для подальших зусиль для зміцнення демократичних інститутів. Способи, як Україна може європеїзуватися, враховуючи її соціально-культурний контекст:

1. Зовнішня підтримка

Якщо подивитися, які траєкторії розвитку обрали країни Східної Європи після розпаду Радянського Союзу, то можна зробити висновок, що в тих країнах, де зв'язок із Заходом був високим, відбулася демократизація авторитарних режимів; там, де зв'язок був низьким, результати режиму залежали від організаційної влади чинних осіб [81, 23]. Уряди балтійських країн (Литви, Латвії та Естонії) за підтримки Заходу вирішили приєднатися до Європейського Союзу та лібералізувати свою економіку відповідно до вимог західних організацій. І навпаки, в Україні та Білорусі, які були пов'язані з Росією більше, ніж із Заходом, відбулася мовчазна демократизація без реальних зобов'язань, а авторитарні системи залишалися сильними, «обираючи» колишніх комуністичних чиновників, щоб вести нові країни в авторитарному напрямку [81, 11]. Хаггард і Кауфман також зазначають, що поява більшості нових демократичних урядів у 1980-х і 1990-х роках пояснюється готовністю Заходу підтримувати антикомуністичні авторитарні уряди після розпаду Радянського Союзу як перехідний період, але без такої прямої підтримки в довгостроковій перспективі нові демократії стали менш сприятливими [65, 279]. Аргумент також певною мірою підтримують дослідники африканського континенту. Браттон і Ван де Валле стверджують, що колишні колонії-поселенці зазвичай мали більше зв'язку з європейськими традиціями правління, як правило, ставали дещо більш демократичними режимами, ніж колонії без поселенців, тому що, хоча ці (апартеїд) вибори працювали лише на користь поселенців, вони все одно створили демократичний орієнтир після звільнення [44, 487]. Наприклад, Намібія та Зімбабве стали багатопартійними конкурентоспроможними поліархіями протягом постколоніального періоду (але виключили місцеве населення від голосування), а Замбія та Кенія прийняли більш конкурентні, а не плебісцитарні однопартійні форми правління [44, 488].

Відповідно, першим кроком до європеїзації стає розвиток міжнародних відносин з тими державами, які мають позитивний вплив на демократизацію України. Перш за все це країни Європейського Союзу. Необхідністю є «відкрити» для українців західний туризм. Згідно з опитуванням проведеним в 2021 році, у період з 2016 по

2021 рік 70% опитаних не були в країнах Європи, а лише 9% регулярно відвідували Європу [4]. З повномасштабним вторгненням відбувся масовий наплив біженців з території України до ЄС, а саме станом на листопад 2023 року, наразі механізмом тимчасового захисту користуються понад 4,2 мільйона громадян України. Дані до листопада 2023 року [55]. До того ж, не варто забувати, що є українці, які не скористалися статусом «біженця», але живуть в країнах ЄС. Тому війна стала таким собі тригером та каталізатором зближення українців з народами Європи, які мають можливість проникнути всередину та зрозуміти, як функціонують демократії в дії. Фактор мобільності справді впливає на думку українців про те, якою повинна бути держава. Соціологічні опитування тому доказ. За останнім опитуванням Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, більшість біженців з України у майбутньому все ще сподіваються повернутися додому, але поки триває війна залишатимуться там, де вони є зараз, 62-67% опитуваних сподіваються на повернення “колись одного дня”, що є досить розмитою відповіддю [38]. Отже, як ми бачимо, нові дослідження вказують на те, що чим триваліша війна, тим більше причин залишатися за кордоном з’являється у значної частини українських біженців. Вони знаходять роботу, запускають свій бізнес, а їх діти, особливо ті, що закінчили школу, мають реальну можливість отримати доступ на перспективніший європейський ринок праці із відповідною європейською освітою. Саме після тривалого перебування в Європі, українці починають розуміти, що не так з українськими реаліями та чому нам необхідно приєднатися до ЄС. «Особистий досвід» стає найбільш цінним у питанні європеїзації українців, оскільки вони починають переймати культурні елементи західних країн та змінювати власну поведінку у відповідності з моделями, які є загальноновизнаними у країнах Європейського Союзу (наприклад, нетолерантність до корупції, екологічної несвідомості, будь-яких проявів дискримінації). Оскільки діти стають ходити в європейські школи, а як ми вже говорили, освіта є чи не основною складовою плекання та закріплення цінностей у свідомості, вони переймають моделі поведінки європейських дітей, що дасть можливість у майбутньому

виховувати нове українське покоління з європейськими цінностями. Такий досвід справді впливатиме на підтримку людьми європеїзації та відповідно євроінтеграції. Звісно, не все залежить лише від біженців чи туристів, держава має сприяти подібній мобільності як мінімум через спрощення процедур в'їзду за кордон для заохочення до подорожей за набуттям нового досвіду. Яскравим прикладом є функціонування з 2017 року безвізового режиму з ЄС. Згідно з ним, українці мають можливість виїжджати до країн ЄС на 90 днів протягом кожних півроку у бізнесових, туристичних, сімейних та навчальних цілях, а також для участі у виставках і конференціях [36].

Проблемою є те, що більшість людей, які виїхали з України під час повномасштабного вторгнення Росії – жінки та діти. Складається ситуація, коли жіноча та дитяча частини населення мають змогу європеїзуватися, живучи за кордоном, ознайомлюючись з цінностями народів ЄС, тоді ж як чоловіча залишається в Україні, не змінюючи стиль життя та погляди на суспільно-політичні істини. Виникає логічне запитання, як інтегрувати жінок та дітей, які захочуть повернутися в Україну після закінчення бойових дій, які не відомо скільки триватимуть, якщо в українському суспільстві в той же час не відбуваються фундаментальні зміни. Для цього державі необхідно вже імплементувати певну внутрішню політику, аби не створювати дисбалансу між групами населення в майбутньому, про що ми поговоримо згодом.

Іншим шляхом, який пов'язаний із туризмом, є освітні мобільності. Оскільки в ранні роки життя формуються основні ціннісні орієнтири, подібні практики навчальних подорожей можуть допомогти українцям переймати демократичні цінності. За статистикою Національного антикорупційного порталу України, у 2021 році понад 38% респондентів зазначили, що вони особисто або члени їх сімей стикалися з корупцією в університетах [10]. У європейських університетах ж панує нетерпимість до будь-якого прояву корупції, а також порушень академічної доброчесності, що слугувало б позитивним прикладом для української молоді в переосмисленні стандартів навчання, які є набагато якіснішими за західним

кордоном. Прикладом є те, що більшість угорських університетів було відключено від програм Erasmus і Horizon Europe через те, що порушення верховенства права не були належним чином усунені під час масової приватизації, що призвело до занепокоєння ЄС щодо державних закупівель і корупції [106]. Важливо, аби це право не забиралося у студентів під час воєнного стану, адже знання здобуті в кращих університетах світу можуть допомогти демократизуватися українському суспільству, більше того, збудувати стабільне громадянське суспільство та посилити державні органи професійними кадрами. Тому академічні мобільності, участь в Erasmus+ та інших міжнародних проектах можуть стати чудовим мостом між українським та європейськими народами.

Наступним чинником, який може вплинути на демократизацію України є тиск з боку Європейського Союзу. Оскільки зараз вже очевидно, що Україна справді налаштована вступити до ЄС, це може стати важелем впливу з боку ЄС на процес європеїзації в Україні. Є різні способи, як Європейський Союз може впливати на процес української демократизації, використовуючи позитивні та негативні стимули:

1) Економічний тиск. Європейський Союз може вимагати від України прийняття необхідних законів, погрожуючи зупинкою фінансової допомоги, яка наразі є найпотужнішою поміж країн. Звісно, окрім негативних «стимулів», можуть використовуватися і позитивні: подальше посилення санкцій проти Російської Федерації чи посилення фінансово-технічної підтримки.

2) Політичний тиск. Знову ж таки, може використовуватися як «позитивний» так і негативний «стимул». Перший проявляється в створення консультацій для українських службовців у питаннях демократизації, верховенства права, які допоможуть Україні активізувати успішні методи. Негативний тиск проявляється у санкційних заходах проти окремих посадових осіб або структур, які були звинувачені в корупції, інших нелегальних діях, перешкоджаючим демократичній еволюції України. Більше того, європейські представники можуть використовувати дипломатичний вплив через висловлення незадоволення на міжнародних форумах

(ООН чи Європейської Ради), а також вести діалог з українськими владними структурами через переговори. Такі дії можуть спонукати українську владу до переосмислення своїх дій та усуненні перешкод до демократизації.

3) Прямий тиск. Європейський Союз може здійснювати безпосередній тиск на національну владу країн-кандидатів у ЄС для виконання взятих раніше обов'язків. Якщо влада країни не проводить необхідні реформи чи не дотримується законодавчих процедур, це може призвести до втрати статусу в кандидати в ЄС. Угода між ЄС та країною-членом включає вимоги щодо певних змін у законодавстві та проведення реформ. Угода про асоціацію між ЄС та Україною передбачає впровадження демократичних стандартів, боротьбу з корупцією та захист прав людини. Якщо цього не відбувається тим паче під час перебування в статусі кандидата, тоді цілком справедливо, що держава може його втратити та починати шлях «з нуля», що не вигідно ні організації, ні безпосередньо тому, хто хоче до неї вступити. Шляхом використання різноманітних актуальних для України питань, Європейський Союз може дипломатично підтримувати свою повістку дня в Україні. Також, ЄС та його органи можуть надавати підтримку українському громадянському суспільству, переважно у формі фінансової та освітньої допомоги, що стимулюватиме прихильне ставлення українців до європейського суспільства. Кращим стимулом з боку держави буде подальша підтримка та розвиток двосторонніх відносини між Україною та Європейським Союзом, збільшення ролі України в обговореннях європейських партнерів, а також підсилювання економічної, військової та культурної ролі ЄС в очах українців.

Українська держава відома своїми досягненнями у бізнесі, сфері інформаційних технологій та культури. Ще з 2014 року, коли українці довели своє бажання стати частиною європейської сім'ї, різні західні підприємства стали інвестувати в найбільш перспективні сектори української економіки. Було створено чимало інвестиційних та політичних фондів, громадських організацій, які сприяють розвитку української економіки та суспільства. Як наслідок, українські компанії стали конкурентоспроможними на світовому ринку, підвищуючи якість продукції.

До того ж, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами з метою покращення умов для бізнесу та підтримки розвитку громадянського суспільства. Важливим кроком у подальшій демократизації є продовження міжнародного співробітництва не тільки з державними, але й приватними акторами. Наприклад, Програма ООН із відновлення та розбудови миру підтримує відновлення економіки громад, що постраждали від війни, сприяє впровадженню реформ у сфері децентралізації та охорони здоров'я, що безумовно робить свій вклад у демократизацію України [20].

Подібна активність незалежних зовнішніх учасників позитивно впливає на формування в Україні думки, де європейські світоглядні орієнтації представляються як більш обґрунтовані ніж вітчизняні. Це підсилює конфлікт між старим і новим всередині системи, який в свою чергу дозволяє замінити старі радянські цінності новими європейськими.

2. Державні Зміни

Далекоглядні зміни в суспільстві не є можливими без підтримки зверху. Політичні еліти можуть бути рушієм ціннісних змін та охоплювати більшу частину населення за умови якісних дій. Оскільки цінності відносяться до змін суспільства постматеріалістичного, то перш ніж починати трансформації, необхідно закрити базові матеріалістичні потреби в суспільстві, аби можна було розглядати щось більш високе та глибоке. Рональд Інглхарт у своїй праці «Мовчазна Революція» пояснює теорію, коли відбувається плавний перехід суспільства від пріоритету цінностей, що визначалися «матеріалізмом», до пріоритету цінностей, що характеризуються як «постмодернізм» або «постматеріалізм», відображає зміну у важливості, яку люди приділяють різним аспектам життя [72]. Під цінностями «матеріалізму» розуміється акцент на фізичній та психологічній безпеці та комфорті, тоді як під цінностями «постматеріалізму» наголошується важливість належності до групи, самовираження та покращення якості життя [72, 482]. Емпіричні дані показують, що в Україні постматеріальні цінності тільки починають займати важливе місце. За період майже десяти років, з 2006 по 2011 рік, ситуація

залишилася майже незмінною. Проте, у порівнянні з даними 1996 року можна помітити певне збільшення відсотка людей, які приділяють увагу як матеріальним, так і постматеріальним цінностям [16]. Тому аби пришвидшити темпи модернізації суспільства, необхідно встановити таке економічне середовище, коли народ не думав би про задоволення базових матеріальних потреб, а розвиватися духовно та змінювати спосіб життя відповідно до західного зразку, підвищуючи його якість. Перш за все, забезпечити достойний рівень оплати праці для заохочення напливу робочої сили в Україну. Порівняння рівня заробітних плат в Україні та країнах Європи свідчить про те, що виплати працівникам в Україні значно нижчі, ніж за кордоном. Незважаючи на значний розмах зарплат у різних країнах Європи, середні доходи в Україні не досягають європейського рівня [83]. Якщо говорити про цифри, то найменшу середню зарплатню отримують працівники Албанії, вона становить 422 євро на місяць, тоді як в Україні позначка досягає 300 євро на місяць. Тому не варто очікувати, що українці залишать свої робочі місця, отримані в Європі з переселенням туди з початком повномасштабного вторгнення, оскільки в Україні гірші умови праці. Уряду необхідно подбати про пошук шляхів для покращення виплат задля повернення українських робітників з-за кордону та приваблення іноземців. Необхідно також провести і лібералізацію економіки через стратегії денационалізації та дерегуляції. Ця політика не є популярною, адже ці зміни призведуть до відчутних одразу значних втрат для державного бюджету та вразливих соціальних груп. Проте у довгостроковій перспективі ця стратегія може сприяти більшому наповненню бюджету через розвиток малого та середнього бізнесу, а також роботи «на себе» [2]. Отже, економічні зміни сприятимуть українській європеїзації, коли постматеріалістичні цінності матимуть більшого значення за задоволення базових економічних потреб.

Важливим кроком з боку влади буде оновлення інституту освіти. Як ми вже писали, цінності формуються змалку, тому дуже важливо, які тези поширюють навчальні заклади. Основна мета освітньої системи, зокрема на рівні початкової та середньої освіти, полягає в тому, щоб формувати особистості, які б мали моральні

якості, характеристики та переконання, спрямовані на користь суспільства та розвиток нації. Однією з найважливіших навичок, яку здобуває школяр є соціалізація. Школа має загартовувати юних людей до співжиття в суспільстві, привчивши до неформальних норм поведінки в конкретному середовищі. Реальними діями можуть стати у створення предметів таких як «Етика» чи розвиток предмету «Громадянська освіта», який вже існує та потребує удосконалення та більш серйозної уваги як інструментів поширення європейських цінностей. Болючою темою українського суспільства є прийняття чи радше неприйняття прав ЛГБТ спільноти. Більшість українців є досить консервативною, тому вважають нетрадиційні статеві орієнтації девіантними. У межах новостворених чи вже існуючих предметів у школі можна було б хоча б висвітлювати існування «інших орієнтацій», не тільки традиційних стосунків у форматі «чоловік\жінка», аби з дитинства робити цю тему прийнятною для суспільства. Для цього необхідно проводити і відповідну підготовку вчителів, які виховувалися з іншими цінностями. Методи викладання дуже важливі, адже вони впливають на засвоєння дітьми вивченого матеріалу. Отже, система освіти повинна еволюціонувати у напрямку розвитку у молодих людей почуття власної гідності, індивідуальності, ініціативності та критичного мислення від механічного навчання, де учням просто передаються знання вчителем без врахування їхньої особистісної складової. Також важливим є розвиток особистої активної громадянської позиції, що відповідає можливості вільно висловлювати свої думки та бути почутими, а також розвиток толерантності, політичної грамотності [11]. Також Україні необхідно створити оптимальні умови для залучення іноземних інвесторів і збільшення участі громадян у суспільних виробничих процесах. Вони повинні відчувати впевненість, що ринок не рухне і вони в майбутньому будуть мати вигоду від перебування на українській землі. Знову ж таки, тут важливо боротися з корупцією, а у 2022 році Україна розмістилась на 116 місці серед 180 країн за Індексом сприйняття корупції, підвищившись на 6 пунктів у порівнянні з попереднім роком, коли вона займала 122-е місце [30]. Особливу увагу слід

звернути на реформу судової системи та правоохоронних органів, які мають гарантувати захист приватної власності, а також на впровадження антимонопольної політики, що має захищати ринок від спроб надмірно впливових учасників приймати під свій контроль окремі його сфери. Ці всі дії призведуть до збільшення конкурентоспроможності третинного сектору економіки, на яку припадає майже дві третини ВВП України [33], та для того, аби всі реформи відбулися та, що не менш важливо, закріпилися в суспільстві, Україні необхідні сильні авторитетні еліти. Якщо ми подивимось на структуру Верховної Ради України, то побачимо, що більшість партій, а відповідно і їх членів, є дискредитованими в очах народу, що не сприяє довіри населення до дій влади. Більше того, у війну збільшена ймовірність непрозору діяльності чиновників, яку важко проконтролювати. Українці з цим погоджуються, адже згідно до даних опитування в 2018 році, 67% опитуваних вважає, що Україна потребує нових політичних лідерів, проте лише 19% вірять, що такі лідери вже є, свідчить опитування фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва й соціологічної служби Центру Разумкова [32]. Це доводять також результати парламентських та президентських виборів 2019, де перемогу здобули новоспечена політична партія «Слуга Народу» та кандидат у Президенти без досвіду в політиці Володимир Зеленський, відповідно. Отже, Україна відчуває потребу в нових сильних лідерах, безумовно, цього важко досягти у воєнний час, проте навіть з 2022 році на політичну арену зійшли нові лиця такі як Буданов, Залужний, які користуються неабиякою підтримкою. Отже, для того аби західні цінності закріпилися в свідомості людей, необхідні сильні лідери, які зможуть просувати цю повістку, і їм довірятимуть.

3. Суспільні зміни

Окрім тиску який можуть заподіяти зовнішні та внутрішні актори, важливим є також настрої і самого суспільства. Як відомо, розвиток громадянського суспільства є ознакою демократизації держави, тому важливо, аби і люди відчували свою відповідальність за трансформаційні процеси в Україні. Фонд «Демократичні

ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Київським міжнародним інститутом соціології провели дослідження, яке показало, що більшість громадян, а саме 40,5%, оцінює нинішній рівень розвитку громадянського суспільства як середній [32]. У суспільстві існує потреба до створення та розвитку громадських організацій різного спрямування, які могли б захищати інтереси меншин. З початком повномасштабного вторгнення, свідомість населення значно зросла, адже люди активно залучаються до волонтерських організацій, які допомагають армії та постраждалим від війни. Варто зазначити, що за даними досліджень, кількість зареєстрованих благодійних організацій в Україні за 2022 рік збільшилася майже у 8 разів [8], відповідно, зросла кількість громадян, які долучаються до допомоги. Тоді як ще в 2019 році 51% опитаних українців відповіли, що взагалі не збираються брати участь у роботі громадських організацій [32].

Звісно, інтерес українців до розвитку громадянського суспільства є цілком природним, оскільки утворення громадянського суспільства нерозривно пов'язане з розвитком і становленням правової держави, демократії і ринкової економіки, які є основними цінностями Європейського Союзу [3]. Тому аби продовжувати демократизацію, громадяни мають і самі активно залучатися до будь-яких ініціатив, які плекають постмодернізацію суспільства. За Д. Бітом, найвиразнішим проявом демократії є “та ситуація, коли всі члени спільноти користуються рівними правами і беруть безпосередню участь у прийнятті рішень” [41, 55]. Отже, вкладом громадян, хоч і банальним але разючим, є участь у президентських, парламентських, місцевих виборах, аби обрати представників та захисників своїх інтересів, що є основною характеристикою демократичної держави. Більше того, вже згадана участь у громадських організаціях грає унікальну роль в процесах демократизації, надаючи громадянам інформацію та ресурси для ефективного впливу на політичні процеси та прийняття рішень. Більше того, діяльність громадських організацій заохочує розвиток в їх членах почуття відповідальності за суспільні процеси, усвідомлення суті демократичних принципів та цінностей [3].

Одним із способів сприяти демократизації є використання петицій для звернення до представників влади спрямованими на підтримку чи протидію конкретним законопроектам, які перешкоджають європеїзації України, та\або навпаки загрожують її безпеці. Головна мета електронних петицій полягає у започаткуванні законних обговорень та залучення до діалогу. В Україні електронні петиції нині широко застосовуються як альтернативний метод звернення до вищих ешелонів влади [27]. Особливо актуальним є використання соціальних мереж, незалежних Засобів Масової Інформації для поширення інформації, мобілізації громадської думки, організації акцій протесту або підтримки. Чудовим прикладом є недавнє затримання сумнозвісного Романа Гринкевича - сина львівського бізнесмена, якого підозрюють у поставках для ЗСУ неякісного одягу на 1 млрд грн [37]. Справа набула розголосу, коли популярні інфлюенсери (Лачен, М. Лебіга) почали поширювати в своїх соціальних мережах інформацію про корупційні схеми сім'ї. Саме таким способом можна впливати на владу, адже соціальні мережі стали своєрідним засобом зв'язку між народом та депутатами.

Шляхи демократизації українського суспільства:

Зовнішній тиск	Державний тиск	Тиск знизу
<ul style="list-style-type: none"> • Євроінтеграція (політичний, економічний, прямий тиск) • Туризм, академічні мобільності • Вихід української продукції, товарів, послуг на конкурентоспроможний рівень на світовому ринку 	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення економічного розвитку • Реформи соціальної, правової політики • Реформи інституту освіти • Залучення інвесторів для розвитку різних сфер життя 	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток громадянського суспільства • Активна залученість громадян до виборів, написання петицій, мітингів

(див. Додаток G)

Як підсумок, Україна відноситься до країн пострадянського простору, розвиток яких є не дуже швидким. Для стимулювання розвитку необхідна економічна база, оскільки постматеріалістичні цінності більш розповсюджені в країнах, де базові потреби людей вже задовільнені. Економічні цінності є досі провідними для більшості українців на цьому етапі еволюції, проте їх не задовольняють на належному рівні. У порівнянні з розвиненими країнами світу, Україна поки не має перспектив приєднатися до них за показниками розвитку через тривалу війну та економічні проблеми, пов'язані з військовими діями в тому числі. Через використання власного шляху європеїзації, результатами повинні стати: розширення прав і свобод громадян, де всі громадяни повинні володіти рівними правами для реалізації своїх інтересів; верховенство права, за яким всі громадяни, незалежно від їх статусу, мають однакові права і обов'язки перед законом; відсутність будь-яких форм дискримінації в суспільстві за різними ознаками; підтримка і розвиток недержавних організацій, об'єднань громадян та інших форм громадської активності; плюралізм та прозорість, за якими державні структури повинні бути підзвітні громадянам та гарантувати проведення чесних і регулярних виборів для збереження демократії та її цінностей. Для досягнення стабільного статусу постматеріалістичних цінностей у майбутньому, Україні знадобиться кілька десятиліть, враховуючи, що трансформації відбуватимуться також і під час повномасштабної війни. Основними перешкодами на шляху до постматеріалістичного суспільства в Україні є незадовільний економічний стан: збитки воєнні, відчуття великою частиною населення нестачі грошей, а подекуди і нестачу їжі. Цілком логічно, що в суспільстві, де переважають матеріалістичні цінності, більше уваги приділяється вирішенню матеріальних проблем, ніж питанням визнання ЛГБТ чи охорони навколишнього середовища.

IV. Висновки

Говорячи про європейську інтеграцію в контексті прийняття нових членів до складу Європейського Союзу, ми здебільшого звертаємо увагу на економічні та політичні вимоги до кандидатів, що відповідає вмісту договорів організації. Проте в умовах сьогодення, коли до ЄС проявляють бажання ввійти країни, які історично та культурно розвивалися в контексті панування інших, часто недемократичних, цінностей, ця організація, згідно сучасним європейським дослідникам, повинна реалізовувати вступну політику так, аби потенційні члени ЄС внутрішньо трансформувалися у відповідності не тільки до інституційних і правових норм ЄС, але і до європейських демократичних цінностей. Особливо актуальним є це питання, якщо ми відслідковуємо щорічні опитування щодо цінностей серед країн ЄС, які мають тенденцію ставати сьогодні більш консервативними, про свідчить про прихід консервативних партій до влади і поширення єврскептицизму.

Отже, у результаті дослідження обґрунтовані такі висновки:

- На основі праць європейських і вітчизняних вчених концептуалізовані явища євроінтеграції та європеїзації. Євроінтеграція – це побудова державних і суспільних інституцій європейського формату, європеїзація – це реалізація політики, спрямованої на просування європейської інтеграції у вигляді формування культурно-соціальної бази європейського зразка.

- Розкрито два підходи до співвідношення євроінтеграції у європейському політологічному дискурсі: євроінтеграція як передумова європеїзації і першочерговість європеїзації перед європейською інтеграцією.

- Порівняльний аналіз цінностей ЄС і цінностей українського суспільства привів до висновків про відмінності між ними: європейські суспільства мають світсько-раціональні цінності, що включають секуляризм, науковий підхід до життя та раціональність, тоді ж українське суспільство більш традиційне з великою роллю патріотизму та релігійності, коли в ЄС цінується свобода слова, права людини,

гендерна рівність, толерантність та індивідуалізм, а в Україні панує вища цінність колективістських норм, де важливу роль відіграють сімейні та неформальні зв'язки.

- Розкриті проблеми українського суспільства, що гальмують процес її вступу до ЄС: системна корупція, яка витікає з відсутності культури європейських цінностей, внутрішня політична нестабільність, економічні труднощі, війна, слабкі демократичні інституції та соціальні реформи.

- Виокремлені такі моделі постмодернізації цінностей як а) центрально-європейська модель, яка характеризується «шоковою терапією» та ринковою лібералізацією, а також безпосереднім впливом громадянського суспільства; б) східна модель з «сильною рукою» та рухом реформ «зверху» зі збереженням культурного коду; в) ізраїльська модель, де поєднуються колективізм і індивідуалізм навколо сильної національної ідеї.

- Обґрунтовано, яка модель європейізації релевантна для України.

- Дискурс-аналіз текстів європейських дослідників дозволив сконструювати образ України в європейському політологічному дискурсі, як держави, що прагне до ЄС, але є ще недостатньо європейською з наявністю традиційних цінностей у значної частини населення і неформальних, конкуруючих з демократичними інститутів у владі, а саме: корупції, патрімоніалізму, неформальних домовленостей тощо.

Європейізація як внутрішньо національне затвердження європейських ліберальних демократичних цінностей є необхідним процесом для України на сьогоdnішньому етапі розвитку. Українці обрали свій шлях демократичного розвитку, і для того аби процес євроінтеграції був успішним, українці мають бути готовими до сформування в суспільстві європейської культури.

У роботі зроблено висновок, який підтверджує гіпотезу дослідження, стосовно того, що будь-які успішні та довгострокові демократичні зміни відбуваються лише

в такій послідовності: спершу трансформація ціннісних орієнтирів у суспільстві у бік демократичних цінностей, а лише після того – створення демократичних інститутів, які закріплюють нові цінності. Інституції та правові норми виконують роль інструмента формального закріплення цінностей, що має зробити останні більш стійкими до можливих криз. Отже, закони та інституції виявляються неефективними або недієвими без підтримки відповідних цінностей. Вони не будуть прийняті ні широкими верствами населення, ні окремими особами, які мають інтерес обходити їх, особливо в умовах панування неформальних антидемократичних цінностей та інститутів, а саме, - корупції, патрімоніалізму, кумівства тощо. Тому, поряд з подальшим розвитком мережі демократичних інститутів, на які спрямована сучасна публічна політика в сфері євроінтеграції, необхідно особливо зосередитись на культурно-ціннісних змінах у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Амельченко, Наталія. «Демократизація в Україні: співвідношення ціннісних та інституційних змін». 2014. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7d795ea-7f8a-40ea-b511-83c04f93e848/content>.
2. Біла, Світлана. «Досвід ліберального реформування української економіки» (1991-2005), 125-145. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/6/6.pdf>.
3. Білокопитов, Д. «Вплив громадянського суспільства на процеси демократизації публічно-управлінських та економічних відносин». ISSN 2070-4011. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ. 2016. ВИП. 1/2 (46/47). Ч. 1. 115.
4. Волинські новини. «Сидять удома, а не подорожують: скільки українців побували за кордоном за 5 років». 21 Серпня 2021. URL:

<https://www.volynnews.com/news/all/sydiat-udoma-a-ne-podorozhuiut-skilky-ukrayintsiv-pobuvaly-za-kordonu/>.

5. Грицак, Ярослав. «Цінності українців: pro et contra реформ в Україні». 2015. URL: <https://zbruc.eu/node/37721>.

6. Епштейн А. Д. Вступ // Єврейська держава на початку ХХІ ст.: антологія сучасної ізраїльської суспільно-політичної думки (обрані публікації єрусалимського журналу «Azure»). — Москва: МГУ, Гешарім, 2008. — С. 5. — ISBN 978-5-93273-269-5.

7. Європейська правда. «Орбан поставив під сумнів необхідність існування Євросоюзу». 13 травня 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/13/7161618/>.

8. Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання». «Громадянське суспільство України в умовах війни-2022- звіт за результатами дослідження». URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12456-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya-3%D1%8E>.

9. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). «Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2022». URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1174&page=1>.

10. Національне агентство з питань запобігання корупції. «КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ 2021: РОЗУМІННЯ, СПРИЙНЯТТЯ, ПОШИРЕНІСТЬ». Київ, 2022.

11. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. «ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ». Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції International conference proceedings 28-29 травня 2021 року. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/9ab526fe-bfa8-4d18-9628-d307f926b6ca/> 1 .pdf.

12. Офіційний портал Верховної Ради України. «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
13. Офіційний портал Верховної Ради України. «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі». 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text>.
14. Офіційний портал Верховної Ради України. «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Про стан і перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС (зона вільної торгівлі) та Митним союзом"». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3400-VI#Text>.
15. Пасхавер, Олександр. «Чому українці не європейці». 11.10.2013. URL: <https://zbruc.eu/node/13930>.
16. Пивоварова, Н.П., & Хляпатура Б. М. «Українська соціокультурна реальність: модерн чи постмодерн, матеріалізм чи постматеріалізм?». Науково-теоретичний альманах Грані, 2015, 18(2), 97-104. URL: <https://doi.org/10.15421/1715048>.
17. Поппер, Карл. «Відкрите суспільство та його вороги». Перекл. з англ. О.Коваленка. – К.: Основи, 1994. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Popper_Karl/Vidkryte_suspilstvo_ta_ioho_vorohy_Tom_1/.
18. Президент Республіки Білорусь. «Союзна держава». URL: <https://president.gov.by/ru/belarus/economics/integracija/sojuznoe-gosudarstvo>.
19. Президент України. Офіційні інтернет-представництво. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
20. Програма розвитку ООН. «ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК, ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВА МИРУ». URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/inclusive-development-recovery-and-peacebuilding>.
21. Радіо Свобода. «Парламентські вибори: ЦВК опрацювала 100% протоколів». 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-cvk-rezultaty-vyboriv/30076498.html>.

22. Радіо Свобода. «Остаточна явка в другому турі виборів президента склала 62,07% – ЦВК». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-cvk-javka/29895801.html>.

23. Сас П.М. «ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ» [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zaporozkykh_kozakiv_systema_cinnostey.

24. Савельєв, Євген. «Європейська інтеграція чи Європієзація». Журнал Європейської Економіки, 2008. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28266/1/Savelyev.PDF>.

25. Стойко, Олена. «Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія». Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Stoiko_Olena/Transformatsiia_politychnykh_instytutiv_u_suchasnykh_perekhidnykh_suspilstvakh/.

26. Центр Разумкова. Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків (лютий–березень 2023р.). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r>

27. Центр політико-правових реформ. «Електронні петиції: бути чи не бути?». 18.12.2015. URL: <https://pravo.org.ua/infographics/elektronni-petytsiyi-buty-chy-ne-buty/>.

28. Український центр європейської політики. «Світове дослідження цінностей 2020 в Україні | Український центр європейської політики». Жовтень 2020 рік. URL: <https://ucerp.org.ua/doslidzhennya/world-values-survey-2020-in-ukraine.html>.

29. Українська правда. «Медведев погрожує Берліну, Лондону та Вашингтону ядерною відплатою, якщо Росія повернеться до кордонів 1991 року». 18 лютого 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/02/18/7442417/>.

30. Українська правда. «Україна піднялася в індексі сприйняття корупції». 31 січня 2023 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/31/7387271/>.

31. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. «Особливості авторитарних орієнтацій українців під час війни». 3 серпня 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/osoblivosti-avtoritarnikh-orientatsiy-ukraintsiv-pid-chas-viyni>.

32. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва «Громадянське суспільство в Україні: погляд громадян». 7 жовтня 2019. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-ukraini-poglyad-gromadyan>.

33. Ходжаян, Аліна. «Структурна характеристика розвитку економіки України». *Економічний вісник*. 2018. № 4. С. 71–83.

34. Atlantic Council. “What would EU candidate status mean for Ukraine?”. June 21, 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/what-would-eu-candidate-status-mean-for-ukraine/>.

35. Vache, Ian. “Europeanization: A Governance Approach”. Sheffield: The University of Sheffield, 2003.

36. BBC News Україна. “Безвізовий режим між Україною та ЄС запрацював”. 10 червня 2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40219742>.

37. BBC News Україна. “Романа Гринкевича затримали на кордоні. Хто він такий”. 22 січня 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv28ejgpew8o>.

38. BBC News Україна. «Сидять удома, а не подорожують: Скільки українців не повернуться з-за кордону і чим це загрожує Україні». 5 серпня 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c06e1y0lv80o>.

39. Bindi, Federiga. “The foreign policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world”. – Washington, D.C : Brookings Institution Press, 2010.

40. Beauguitte, L., Y. Richard, and F. Guérin-Pace. 2015. The EU and its neighbourhoods: A textual analysis on key documents of the European neighbourhood policy. *Geopolitics* 20(4):853–79. DOI:10.1080/14650045.2015.1075512.
41. Beetham D. Liberal democracy and the limits of democratization / D. Beetham // Held D. (ed.). *Prospects for Democracy: North, South, East, West* [Text] / Held D. (ed.). — Cambridge : Polity Press, 1993.
42. Börzel Tanja. “Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain”, *Journal of Common Market Studies*, Cilt 37, Sayı 4, 1999, s. 573-596.
43. Börzel Tanja A. and Risse Thomas . “Conceptualizing the Domestic Impact of Europe”, Kevin Featherstone and Claudio M. Radaelli (eds.), *The Politics of Europeanisation*, Oxford University Press, Oxford, 2003.
44. Bratton, Michael, and Nicolas van de Walle. “Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa.” *World Politics* 46, no. 4 (1994): 453-489.
45. Cadier, D. (2019). The Geopoliticisation of the EU’s Eastern Partnership. *Geopolitics*, 24(1),71–99. URL: <https://doi.org/10.1080/14650045.2018.1477754>.
46. Chatzigiagkou, Georgios. 2010. Enlargement Goes Western Balkans. Croatian Institutions in Time: Sluggish Institutional Evolution, Resilience, and Shallow Europeanisation. PhD thesis, University of York.
47. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>.
48. Coman Ramona, Kostera Thomas, Tomini Luka. “Europeanization and European Integration”. Université libre de Bruxelles, Belgium, 2014. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/bfm:978-1-137-32550-1/1?pdf=chapter%20toc>.
49. Denti, Davide. “The Europeanisation of candidate countries: the case for a shift to the concept of EU member-state building”. *Contemporary Southeastern Europe* 2014, 1(1), 9-32.

50. Duleba, Alexander. “Differentiated European Integration of Ukraine in Comparative Perspective”. *East European Politics and Societies*, 36(2), 359-377. URL: <https://doi-org.myaccess.library.utoronto.ca/10.1177/0888325421100517>.
51. Eilstrup-Sangiovanni, Mette. “Debates on European integration. A reader”. *The European Union Series*, 2006. URL: <https://www.europeansources.info/record/debates-on-european-integration-a-reader/>.
52. Economy and Finance. “Convergence criteria for joining”. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/enlargement-euro-area/convergence-criteria-joining_en.
53. Eurobarometer. “Values and identities of EU citizens”. November 2021. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2230>.
54. European Central Bank. “Five things you need to know about the Maastricht Treaty”. URL: https://www.ecb.europa.eu/ecb-and-you/explainers/tell-me-more/html/maastricht_treaty.en.html.
55. European Council. “Refugees from Ukraine in the EU”. 8 February 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukraine-refugees-eu/>.
56. European Council. “The EU single market: benefits, facts and figures”. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/deeper-single-market/>.
57. European Commission. “Eu Chapter of Fundamental Rights”. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.
58. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. “Accession criteria”. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en.
59. European Union. “Aims and values”. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en.
60. European Union. “Déclaration Schuman – mai 1950”. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_fr.
61. FairVote. “Voter Turnout”. 2020. URL: <https://fairvote.org/resources/voter-turnout/>.

62. FreedomHouse. “Nations in Transit Methodology”. URL: <https://freedomhouse.org/reports/nations-transit/nations-transit-methodology>.
63. Graziano P., Vink M. “Europeanization: New Research Agendas”. (EDT), 2006. 419 p.
64. Haas, Ernst. “The uniting of Europe”. University of Notre Dame Press, 1958.
65. Haggard, Stephan, and Robert R. Kaufman. “The Political Economy of Democratic Transitions.” *Comparative Politics* 29, no. 3 (1997): 263–283.
66. Hansen, Lene. “Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War”. London: Routledge. *Journal of Peace Research*, 44(5), 638. URL: <https://doi.org/10.1177/00223433070440050709>.
67. Héritier, Adrienne. 2005. Europeanization Research East and West: A Comparative Assessment, in *The Europeanization of Central and Eastern Europe*, edited by Schimmelfennig, Frank and Ulrich Sedelmeier. Ithaca: Cornell University Press, 199-209.
68. House of Commons Library. “General Election 2019:Turnout”. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/general-election-2019-turnout/>.
69. Huntington. Samuel P. “The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order”. Paperback – Illustrated, Aug. 2 2011.
70. Inglehart, Ronald. “Modernization, Cultural Change, and Democracy”. / R. Inglehart, Ch. Welzel / Cambridge University Press, 2005, 464. URL: https://www.researchgate.net/publication/230557603_Modernization_Cultural_Change_and_Democracy_The_Human_Development_Sequence.
71. Inglehart Ronald, Norris Pippa. “The True Clash of Civilizations”. № 135. March-April 2003. URL: <https://doi.org/10.2307/3183594>.
72. Inglehart, Ronald. “The Silent Revolution”. – Princeton: Princeton University Press, 1977.
73. Jasiński, Krzysztof. “The Europeanization of Polish Democracy”. *Polish Sociological Review*, No. 164 (2008), pp. 359-382.

74. Jorgensen M., Phillips L. *Discourse Analysis as Theory and Method*// SAGE Publications, 2002, Ch. II, III.
75. Kazharski Aliakse, Makarychev Andrey. “Suturing the neighborhood? Russia and the EU in conflictual intersubjectivity”. *Problems of Post-Communism*, Vol. 62, 6.2015, p. 328-339.
76. Ladrech, Robert. “Rethinking the Relationship between Europeanization and European Integration”. *Palgrave Studies in European Union Politics*, pp 178–194.
77. Human Development Reports. “Human Development Insights”. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>.
78. Liesbet Hooghe & Gary Marks. “Grand theories of European integration in the twenty-first century” // *Journal of European Public Policy*, 2019, 26:8, 1113-1133.
79. The Treaty of Lisbon. 2009. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>.
80. Le Monde. “French legislative elections: Sharp decline in voter turnout highlights a worrying trend”. 2019. URL: https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2022/06/19/french-legislative-elections-sharp-decline-in-voter-turnout-highlights-a-worrying-trend_5987291_5.html.
81. Levitsky, Steven, and Lucan Way. “Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War. Introduction” (3-36). Cambridge University Press, 2010.
82. Lequesne C., Bulmer S. “Member States of the European Union”. Oxford University Press, 2013.
83. Migrant.biz.ua. “Середня та мінімальна зарплата в Європі у 2024 році”. 05.12. 2022. URL: <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html>.
84. Milliken, Jennifer. “The Study of Discourse in International Relations:: A Critique of Research and Methods”. *European Journal of International Relations*, 5(2), 1999, 225-254. URL: <https://doi.org/10.1177/1354066199005002003>.
85. Natorski, Michal. “Explaining Spanish and Polish approaches to the European Neighbourhood Policy”. *European Political Economy Review* No. 7 (Summer 2007), pp. 63-101.

86. Notes from Poland. “Poland is world’s “most autocratizing country”, finds democracy index”. MAR 11, 2021. URL: <https://notesfrompoland.com/2021/03/11/poland-is-worlds-most-autocratizing-country-finds-democracy-index/>.
87. Olsen, Johan. “The Many Faces of Europeanization”. 16 December 2002. URL: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00403>.
88. Ozerdem, Fusun. “Europeanization: An Answer To Globalization”. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2012. P. 123-140.
89. Parsons, Talcott. “Evolutionary universals in society” // American Sociological Review. 1964. Vol.29. № 3. P. 339–357. URL: <https://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/4111/Readings/ParsonsUniversals.pdf>.
90. Pirro Ellen, Zeff Eleanor. Review Essay “Europeanization, European Integration, and Globalization”. The Whitehead Journal of Diplomacy And International Relations, 2005. URL: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/shjdir/v6n1/shjdir_v6n1k.pdf.
91. Pop-Eleches, Grigore. “Historical Legacies and Post-Communist Regime Change”, Journal of Politics”. Cilt 69, Sayı 4, 2007, s. 908-926.
92. Radaelli Claudio M. “Wither Europeanization: Concept Stretching and Substantive Change”, European Integration Online Papers, Cilt 4, Sayı 8, 2000. URL: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>.
93. Ray, Taras. “POLAND'S ACCESSION INTO THE EUROPEAN UNION: PARTIES, POLICIES AND PARADOXES”. University of Illinois Press, Vol. 48, No. 1 (2003), pp. 3-19. URL: <https://www.jstor.org/stable/25779367>.
94. Reuters. “Russia's Medvedev warns of nuclear response if Ukraine hits missile launch sites”. January 11, 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russias-medvedev-warns-nuclear-response-if-ukraine-hits-missile-launch-sites-2024-01-11/>.
95. Rezler, Paulina. “The Copenhagen Criteria: Are they helping or hurting European Union?”. Volume 14, No. 2 2011. TOURO INTERNATIONAL LAW REVIEW. 390-411.

96. Risse, Thomas. “Europeanization and Domestic Change: Introduction”, Maria Green Cowles, James Caporaso ve Thomas Risse (der.), Europeanization and Domestic Change, New York, Ithaca, 2001, s. 1-20.

97. Rosamond, Ben. “Theories of European Union Integration”. Macmillan: Basingstoke, Palgrave; 2000th edition (April 22 2000).

98. Schendelen van, R. 2006. Machiavelli w Brukseli. Sz Brussels. “The Art of Lobbying In European Union”. Gdansk: Gdanskye Wysawnictwo Psychologiczne. URL: https://www.researchgate.net/publication/254909049_Machiavelli_in_Brussels_The_Art_of_Lobbying_the_EU.

99. Schmidt, Vivien. “The Futures of European Capitalism”. Oxford University Press. 15 August, 2002. URL: <https://doi.org/10.1093/0199253684.001.0001>.

100. Schmidt, Vivien. “Europeanization and the Mechanics of Economic Policy Adjustment”, Journal of European Public Policy, Cilt 9, Sayı 6, 2002, s. 894-912.

101. Schwartz H. Sh. “Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical tesis in 20 countries”. Advances in Experimental Psychology. – Vol. 25. – Academic Press, 1992. P. 1–65. URL: [10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6).

102. Stanley, Jason. “War in Ukraine is the Battle for Democracy”. Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС. URL: <https://da.mfa.gov.ua/lekciya-vijna-v-ukrayini-cze-bytva-za-demokratiyu/>.

103. Steinmo S., Thelen K., Longstreth F. “Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis”. New York: Cambridge University Press, 1992. P. 1–32. DOI:[10.1017/CBO9780511528125](https://doi.org/10.1017/CBO9780511528125).

104. Svein S. Andersen ve Kjell A. Eliassen, Making Policy in Europe: The Europeification of National Policy-Making, London, Sage, 1993, s. 255-256.

105. The National Library of Israel. “Ethnic Groups in Israeli Society”. URL: <https://www.nli.org.il/en/discover/israel-culture-and-society/groups-in-israeli-society>.

106. Visegrad Insight. “Hungarian Corruption Means Students Lose Access to Erasmus and Horizon”. 15 February 2023. URL: <https://visegradinsight.eu/hungarian-corruption-means-students-lose-access-to-erasmus-and-horizon/>.

107. Warsaw Institute. “Poland’s 2019 Parliamentary Election”. URL: <https://warsawinstitute.org/polands-2019-parliamentary-election/>.

108. Wiener, Antje and Thomas Diez, eds. European Integration Theory, Oxford: Oxford University Press (2003, in preparation), 45-75. URL: <https://www.eui.eu/documents/departmentscentres/sps/profiles/schmitter/neoneofunctionalismrev.pdf>.

109. Wolczuk, Katarzyna. “Overcoming EU Accession Challenges in Eastern Europe: Avoiding Purgatory”. June 28, 2023. URL: <https://carnegieeurope.eu/2023/06/28/overcoming-eu-accession-challenges-in-eastern-europe-avoiding-purgatory-pub-90039>.

110. World Values Survey. Online Data Analysis. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>.

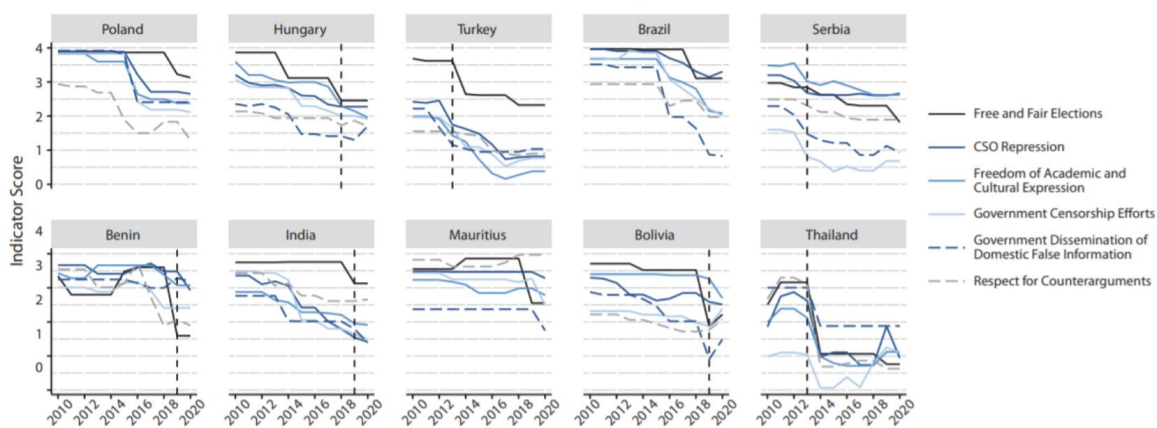
111. Youngs, Richard. “Ukraine’s EU Membership and the Geostrategy of Democratic Self-Preservation”. April 1, 2022. URL: <https://carnegieeurope.eu/research/2022/04/ukraines-eu-membership-and-the-geostrategy-of-democratic-self-preservation?lang=en¢er=europe>.

Додатки

Додаток А. Таблица «How Autocratization unfolds-country examples, 2010-2020».

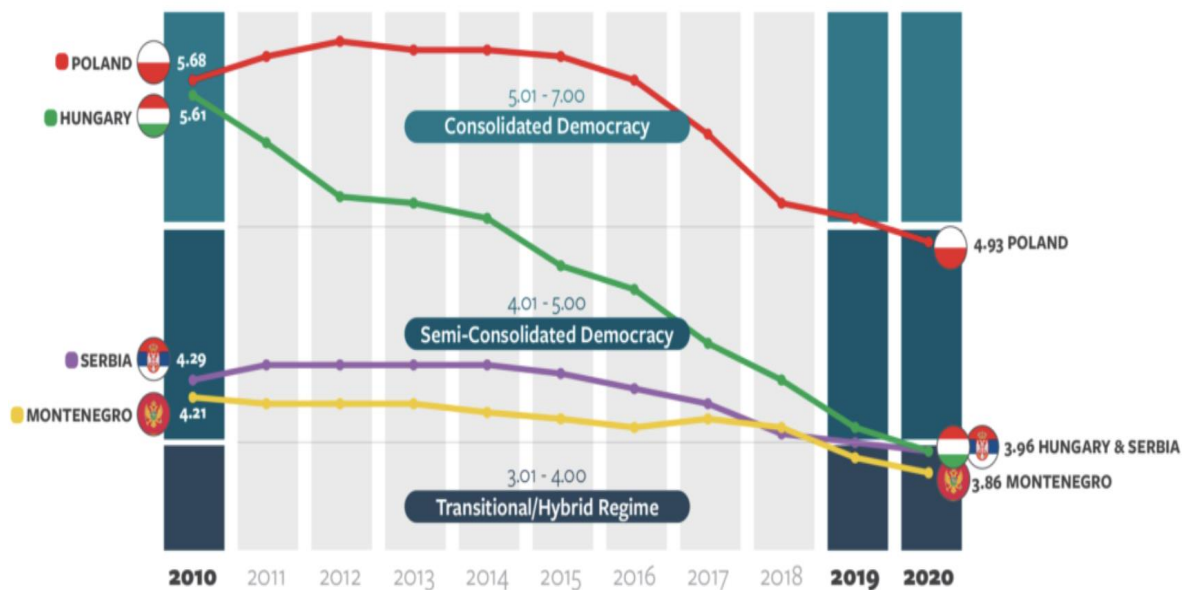
URL: <https://notesfrompoland.com/2021/03/11/poland-is-worlds-most-autocratizing-country-finds-democracy-index/>.

FIGURE 11: HOW AUTOCRATIZATION UNFOLDS – COUNTRY EXAMPLES, 2010–2020

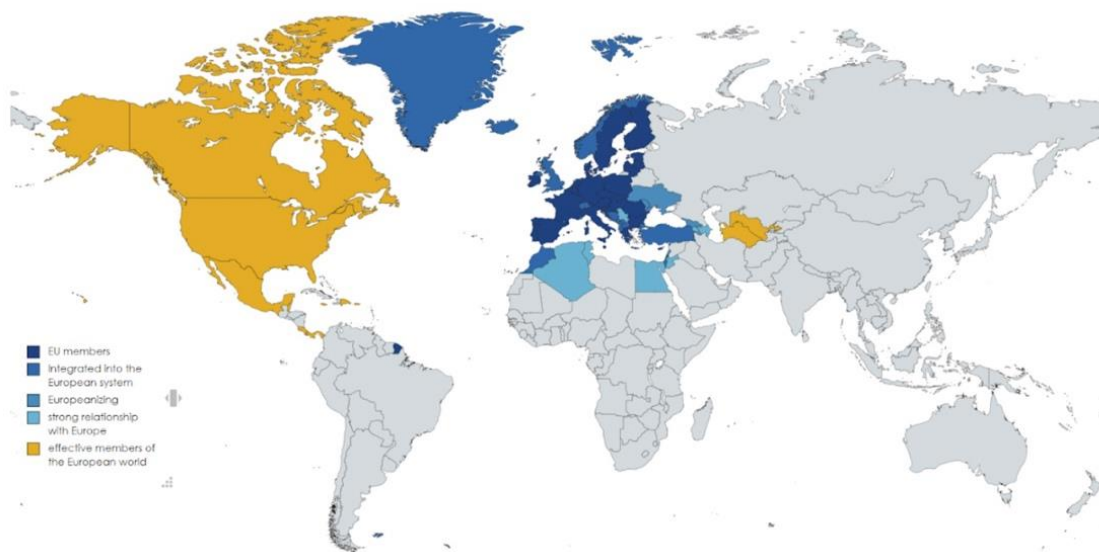

Додаток В. Statistics on democracy. URL:

<https://notesfrompoland.com/2021/03/11/poland-is-worlds-most-autocratizing-country-finds-democracy-index/>.

Додаток . Карта членів ЄС. URL: <https://mapchart.net/world.html>.

Додаток D. Індекс постматеріалізму в Україні (за Р.Інглхартом), на основі 4 показників (2011 р.), за віком, %. Джерело: Пивоварова, Н.П., & Хляпатура Б. М. «Українська соціокультурна реальність: модерн чи постмодерн, матеріалізм чи

постматеріалізм?». Науково-теоретичний альманах Грані, 2015, 18(2), 97-104. URL: <https://doi.org/10.15421/1715048>.

Індекс постматеріалізму в Україні (за Р.Інглхартом), на основі 4 показників (2011 р.), за віком, %

Україна				
Всього		Вік		
		15-29 років	30-49 років	50 + років
МАТЕРІАЛІСТИ	46,2	40,0	46,8	49,8
ЗМІШАНІ	50,1	53,9	50,1	48,1
ПОСТМАТЕРІАЛІСТИ	3,7	6	3,1	3
Всього (N)	1500	340	489	672

Додаток Е. Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети: : «Як часто за останні 12 місяців, Ви відчували нестачу грошей?» (Україна, 2011 р.), %. Джерело: Пивоварова, Н.П., & Хляпатура Б. М. «Українська соціокультурна реальність: модерн чи постмодерн, матеріалізм чи постматеріалізм?». Науково-теоретичний альманах Грані, 2015, 18(2), 97-104. URL: <https://doi.org/10.15421/1715048>.

За останні 12 місяців відчували нестачу грошей	Часто	29,6
	Іноді	32,8
	Рідко	22,1
	Ніколи	15,4
	Всього (N)	1500

Додаток Ф. Алгоритм дискурс-аналізу. Наталія Амелеченко.

1. Вузлова точка (точки): головна тема повідомлення. Може бути виражена словом або реченням і не завжди співпадає з назвою повідомлення.

2. Моменти дискурсу: характеристики, що визначають вузлову точку. Виражені у формі іменників (часто з прикметниками).

3. Ключові ідентичності: суб'єкти дій, які можуть бути виражені інституційно, в якості цілих груп людей або персонально, а також відносини між ними.

4. Транзитивність: зв'язки суб'єктів и об'єктів дій. Описати, на що направлені дії суб'єктів.

5. Інтердискурсивність: поєднання у повідомленні різних жанрів дискурсу (наукового, історичного, мас-медійного тощо), а також поєднання різних ідеологічних дискурсів (ліберального, марксистського, феміністського тощо). 6. Модальність повідомлення: як подається інформація у повідомленні, з позицій вірогідності або істинності. Часто науковий дискурс (його елементи) застосовується для доведення істинної модальності інформації.

7. Номіналізація: часто застосовується у політичних повідомленнях як спосіб зняття відповідальності. Виражається граматично у безособових реченнях.

8. Виробник, розповсюджувач і споживач дискурсу.

9. Міф: синхронічна (Схід – Захід) або діахронічна структура простору (міфічний виток нації у дискурсі національної ідентичності).

Додаток G. Таблиця «Шляхи демократизації українського суспільства».

Шляхи демократизації українського суспільства:

Зовнішній тиск	Державний тиск	Тиск знизу
<ul style="list-style-type: none">• Євроінтеграція (політичний, економічний, прямий тиск)	<ul style="list-style-type: none">• Забезпечення економічного розвитку• Реформи соціальної, правової політики	<ul style="list-style-type: none">• Розвиток громадянського суспільства• Активна залученість громадян до виборів,

<ul style="list-style-type: none"> • Туризм, академічні мобільності • Вихід української продукції, товарів, послуг на конкурентоспроможний рівень на світовому ринку 	<ul style="list-style-type: none"> • Реформи інституту освіти • Залучення інвесторів для розвитку різних сфер життя 	написання петицій, мітингів
--	---	-----------------------------

АНОТАЦІЯ
до кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Тема: «Співвідношення європейської інтеграції і європеїзації в сучасному політичному дискурсі».

Автор Дікальчук Наталія Володимирівна

Науковий керівник доцентка і кандидатка філософських наук

Амельченко Наталія Анатоліївна

Захищена « ____ » _____ 2024 року

Короткий зміст: *метою роботи є розкриття співвідношення інституційних та ціннісних змін в процесі вступу України до ЄС на основі концептуалізації понять «європейська інтеграція» і «європеїзація». Об'єкт дослідження: шляхи інтеграції до Європейського Союзу. Предмет дослідження: співвідношення між європейською інтеграцією та європеїзацією на шляху до вступу до ЄС.*

У роботі розглядаються теоретичні аспекти європейської інтеграції, її основних принципів. Основною метою теоретичного розділу є концептуалізація поняття європеїзації як передумови для успішної євроінтеграції. Робота розглядає європеїзацію як реалізацію політики, спрямованої на просування європейської інтеграції у вигляді сформування культурно-соціальної бази європейського зразка, чого не відбулося поки в Україні, через що країна не може завершити євроінтеграцію. Було розглянуто три моделі постмодернізації та запропоновано унікальний шлях для України, що враховує особливості її соціально-культурного простору. Визначено та обґрунтовано доцільність запропонованої моделі подальшого розвитку України.

Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Ключові слова: європейська інтеграція, європеїзація, український дискурс, дискурс аналіз, неофункціоналізм, постмодернізація, цінності.

ABSTRACT
to qualification work
to obtain a bachelor's degree

Topic: "The relationship between European integration and Europeanization in modern political discourse"

The author is Nataliya Volodymyrivna Dikalchuk

Research supervisor is an associate professor and candidate of philosophical sciences

Nataliya Anatoliivna Amelchenko

Protected by " ____ " _____ of 2024

Summary: the work aims to reveal the relationship between institutional and value changes in the process of Ukraine's accession to the EU based on the conceptualization of "European integration" and "Europeanization". Research object: ways of integration into the European Union. The subject of the study: the relationship between European integration and Europeanization on the way to joining the EU.

The paper examines the theoretical aspects of European integration and its main principles. The main goal of the theoretical section is the conceptualization of the concept of Europeanization as a prerequisite for successful European integration. The work considers Europeanization as the implementation of a policy aimed at promoting European integration in the form of the formation of a European-style cultural and social base, which has not yet happened in Ukraine. Therefore, the country cannot complete European integration. Three models of postmodernization are considered and a unique path is proposed for Ukraine, which considers the peculiarities of its social and cultural space. The expediency of the proposed model of further development of Ukraine has been determined and substantiated.

The work consists of an introduction, three main sections, conclusions, a list of used sources and appendices.

Key words: European integration, Europeanization, Ukrainian discourse, discourse analysis, neo-functionalism, postmodernization, values.